د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

ټولنيز لوستونه

پنځم ټولګی

Ketabton.com

د چاپ کال: ۱۳۸۹ هـ . ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

TM TM TM TM

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري.
په بازار کې يې اخيستنه او خرڅونه په کلکه منع
ده. له سرغړونکو سره يې قانوني چلن کيږي.

TM TM TM TM

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

ټولنیز لوستونه

پنځم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۸۹هـ. ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب د تالیف، څېړنې او تدقیق کمیټې

لیکوالان:

- الحاج سر مؤلف نجیب الله "امین افغان" د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی
- د سرمؤلف مرستیال عبدالغیاث غوري د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.
- د سر مؤلف مرستیاله شکیلا "حبیب رحیمي" د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړې.
- مؤلف شیر محمد رونقي د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.
- د مؤلف مرستیاله فایقه کوهستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.

د څېړنې او تدقیق کمېټې:

پوهنې وزارت:

- د مولف مرستیال محمد حسین احمد زی د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- د مؤلف مرستیال سید حبیب الله ولیزاده د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- د سرمؤلف مرستیال میر عبید الله فاضل د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- الحاج عبدالاحد غزنیوال د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- معاون مؤلف محمد انور د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- معاون مؤلف رحمن عنایت د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- د سر مؤلف مرستیال محمد افضل (ژباړونکی).
- سیف الرحمن آشنا د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د پښتو دیپارتمنت ادیتور.
- سید انور "میچنخیل" (رسام).

د محتویاتو، دیني، فرهنگي او سیاسي برخو د څېړنې او کره کتنې کمېټې:

- دوکتور محمد یوسف نیازي د پوهنې وزارت سلاکار.
- محمد آصف ننگ د پوهنې وزارت د خپرونو او اطلاعاتو رئیس.

د څېړنې او تدقیق د څارنې کمیټه:

- دکتور عبدالغفور غزنوي د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین، دکمېټې رئیس

_ محمد صدیق پتمن د پوهنې وزارت تدریسي مرستیال. غړی.

_ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف رئیس. غړی.

کمپوز او ډیزاین: عنایت الله "غفاري" او حمید الله "غفاري"

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی

کور د سولې کور د تورې — هر بچي يې قهرمان دی

دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو

د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو

ورسره عرب، گوجر دي — پامیریان، نورستانیان

براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان

دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه آسمان

په سینه کې د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان

نوم د حق مودی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزير پیغام

ګرانو استادانو، ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کيږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځيدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده‌کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده‌کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

زه پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران استادان او ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او دروند مسؤوليت لري.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاك حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده‌کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو موسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

گڼه	عنوان	مخ
۱	فهرست	هـ - و
	۱-ټولنه	
۲	لومړی لوست: ټولنه څه ته وايي؟	۲-۱
۳	دویم لوست: انسان د يو ټولنيز موجود په توگه	۴-۳
۴	دريم لوست: د انساني ټولني په پر مختگ کې د ټولنيزو اړيکو ارزښت	٦-۵
	۲- ټولنيز خدمتونه	
۵	څلورم لوست: ښوونه او روزنه	۸-۷
٦	پنځم لوست: عامه روغتيا	۱۰-۹
۷	شپږم لوست: پوليس	۱۲-۱۱
۸	اووم لوست: اوبه او برېښنا	۱۵-۱۳
۹	اتم لوست: مخابرات	۱۷-۱٦
۱۰	نهم لوست: ډله ييزې رسنۍ	۱۹-۱۸
۱۱	لسم لوست: ښاروالی	۲۱-۲۰
۱۲	يوولسم لوست: زموږ په هیواد کې لېږد رالېږد (ترانسپورت) او لارې.	۲۴-۲۲
	۳- اقتصادي فعاليتونه	
۱۳	دولسم لوست: کرنه	۲۷-۲۵
۱۴	ديارلسم لوست: غلې	۳۰-۲۸
۱۵	څوارلسم لوست: ميوې	۳۳-۳۱
۱٦	پنځلسم لوست: سابه	۳۵-۳۴
۱۷	شپاړسم لوست: څاروي	۳۷-۳٦
۱۸	اوولسم لوست: مېږي او پسونه	۴۰-۳۸
۱۹	اتلسم لوست: غواگاني او غوايان	۴۲-۴۱
۲۰	نولسم لوست: آسپې او آسونه	۴۴-۴۳
۲۱	شلم لوست: اوښې او اوښان	۴٦-۴۵
۲۲	يوويشتم لوست: لاسي صنايع	۴۸-۴۷
۲۳	دوه ويشتم لوست: غالي اوبدل	۵۰-۴۹
۲۴	دريويشتم لوست: څمياري	۵۳-۵۱
۲۵	څلرويشتم لوست: خامک گنډل	۵۴-۵۳
۲٦	پنځه ويشتم لوست: زموږ په هیواد کې د اوبدلو فابريکې	۵٦-۵۵
۲۷	شپږويشتم لوست: زموږ په هیواد کې د برېښنا د توليد فابريکې	۵۹-۵۷
۲۸	اووه ويشتم لوست: د سيمنټ جوړولو فابريکې	٦۱-٦۰
۲۹	اته ويشتم لوست: فلزي صنايع	٦۳-٦۲
۳۰	نه ويشتم لوست: زموږ په هیواد کې ترکاڼي او حجاري (ډبرې توږل)	٦۵-٦۴
۳۱	ديرشم لوست: په افغانستان کې سوداگري	٦۷-٦٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲ یو دیرشم لوست: کورنۍ سوداګري ---------- ۶۸-۶۹

۳۳ دوه دیرشم لوست: بهرنۍ سوداګري ---------- ۷۰-۷۱

۳۴ درې دیرشم لوست: د افغانستان صادرات او واردات ---------- ۷۲-۷۴

۴- د استوګنې چاپېریال او طبیعي منابع (سرچینې)

۳۵ څلوردیرشم لوست: د افغانستان اقلیم ---------- ۷۵-۷۶

۳۶ پنځه دیرشم لوست: د افغانستان کانونه ---------- ۷۷-۷۸

۳۷ شپږدیرشم لوست: د افغانستان ځنګلونه ---------- ۷۹-۸۰

۵- سوله او بشري حقونه

۳۸ اوه دیرشم لوست: سوله او ژوند ---------- ۸۱-۸۲

۳۹ اته دیرشم لوست: سوله څه ډول ټینګولای شو ---------- ۸۳-۸۴

۴۰ نهه دیرشم لوست: بشري حقونه ---------- ۸۵-۸۶

۴۱ څلویښتم لوست: یو انسان کوم حقونه لري ---------- ۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- ټولنه

لومړی لوست

ټولنه څه ته وايي؟

موخې :

- زده کوونکي دې د ټولنې له مفهوم سره بلد شي.
- زده کوونکي دې د ټولنيزو چارو په ارزښت وپوهيږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره بلد شئ.

پيروي	په چاپسې تلل، متابعت کول
ملت	ديو هېواد خلک چې له يو هويت څخه وي او ديوه دولت تابع وي
ټولنه	يوشمير خلک چې ګډ ژوند کوي.
ټولنيز	هغه کار چې په ټولو پورې اړه ولري.

- ټولنه څه ډول منځته راځي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر ځای کې چې یو شمېر خلک یو د بل تر څنګ ژوند کوي، د یو او بل په مرسته یوه موخه ترسره کوي، دې ډول یو ځای کېدو او ګډ ژوند ته ټولنه ویل کېږي. انسان له خپل پیدایښت څخه را په دېخوا په ټولنیزه توګه ژوند کړی دی. مور، پلار او اولادونه ډېره کوچنۍ بشري ټولنه ده چې په یو کور کې ژوند کوي. ټولنه له همدغه ځای څخه پیل کېږي.

ښوونځي د یوې کورنۍ په پرتله یوه لویه ټولنه ده چې د هلکانو او نجونو د ښوونې او روزنې لپاره جوړ شوي دي.

هغه ښځې، نارینه، کوچنیان، زلمیان او مشران چې په یو کلي او یا ښار کې اوسیږي، یوه کلیوالي او یا ښاري ټولنه جوړوي. هغه خلک چې په یو هېواد کې اوسیږي له یو بیرغ، حکومت او قانون څخه پیروي کوي، یوه لویه هېوادنۍ ټولنه را منځته کوي چې د ملت په نامه یادیږي.

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې پخپلو منځونو کې بحث وکړي. ورپسې دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر نورو ټولګیوالو ته واوروي.

- ټولنه:
- ټولنیز:

بیلګه ییزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د (√) نښه او د ناسمو جملو په وړاندې د (×) نښه ولیکئ.

– آیا په جومات کې د مسلمانانو راغونډېدو ته ټولنه ویلی شو؟ (   ).

– آیا د یو هېواد اوسیدونکو ته چې له یو قانون څخه پیروي کوي، ملت ویلی شو؟ (   )

– کورنۍ یوه کوچنۍ ټولنه ده. (   )

– ښوونځي ته کوچنۍ ټولنه نه ویل کېږي. (   )

– موږ باید د خپل کلي په ټولنیزو چارو کې لکه د لارو جوړول، برخه واخلو. (   )

– د خپل کلي او استوګنځي پاک ساتل یو ټولنیز کار دی. (   )

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم لوست

انسان د یوه ټولنیز موجود په توګه

موخې:
زده کوونکي دې د انسان په هکله معلومات ترلاسه کړي.
زده کوونکي دې له ټولنیزو اړیکو سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

حشر	د کوم کار په خاطر د خلکو راغونډول، ډله ییز کار
صفت	ځرنګوالی، هغه کلمه ده چې د یو شي او یا یو چا ځرنګوالی بیانوي
باور	عقیده
پوهان	دانایان، عالمان.

– آیا انسان یو ټولنیز موجود دی؟

– آیا انسان دوست ته اړتیا لري؟

تاسې په وړوکتوب کې دوستان او ملګري لرل چې هر وخت به سره یو ځای وئ. یو له بله سره به مو لوبې کولې، جګړې به مو کولې او بیا به پخلا کیدئ، لانجه او پخلاینه به مو کوله. که نن ورځ ستاسې هغه د لوبو ملګري او انډیوالان نشته، په ښوونځي کې مو د هغو پر ځای نور ډېر خواږه ملګري پیدا کړي دي. یوازې تاسې نه یاست چې دغسې انډیوالان لرئ، ستاسې ښوونکي هم دغسې ملګري لري.

ستاسې مور او پلار هم دغسې دوستان او ملګري لري. نو ویلی شو چې په هر ځای او د ټولنیز ژوند په هر پړاو کې دغه انساني غوره او په زړه پورې صفت او واقعیت لیدی شو.

د وګړو تر منځ یوله بل سره د اړیکو د ټینګولو هڅې هر وخت او په هر ځای کې شته. له دې کبله زیاتره پوهان په دې باندې باور لري چې انسان یو ټولنیز موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې پخپلو منځونو کې خبرې وکړي.
وروسته دې د هرې ډلې استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر ټولګیوالو ته بیان کړي.

- ښه دوست:
- بد دوست:

بېلګه ییزې پوښتنې:

- تاسې څو دوستان لرئ؟
- له خپلو دوستانو څخه څه هیله لرئ؟
- بد دوستان تاسې ته څه تاوان رسوي؟
- ښه دوستان له تاسې سره څه ډول مرسته کوي؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:
د حشر په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

د انساني ټولنې په پرمختګ کې
د ټولنیزو اړیکو ارزښت

موخې:

زده کوونکي دې په ټولنیزو اړیکو باندې څه نا څه وپوهېږي.

زده کوونکي دې له ټولنیزو اړیکو سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

نصیب	برخه
اړوند	مربوطه
مسؤ ولیت	د یو کار یا دندې په غاړه اخیستل

– آیا کولای شو چې په یوازې توګه خپلې ټولې اړتیاوې پوره کړو؟

هېڅوک نه شي کولای چې په یوازې توګه خپلې ټولې اړتیاوې او نیمګړتیاوې پوره او تر سره کړي. له دې امله ټول انسانان ګډ ژوند او مرستې ته اړ دي. د بېلګې په توګه ترکاڼ نه شي کولای چې له ډوډۍ پخوونکي، سبو خرڅوونکي، پښې، حلبي جوړوونکي، ټوکر پلورونکي، چمیار، ګنډونکي او داسې نورو سره اړیکې ونه لري. ځکه هغه نه یوازې دغو شیانو ته چـــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی يې لري، ارتيا لري، بلکې د هغوی مرستې ته هم اړ دی. په داسې حال کې چې موږ هر يو د خپلې کورنۍ د کوچنۍ ټولنې غړي يو، د خپل کلي، کوڅې، چم، ناحيې، ښار او هېواد د ټولنې غړي هم يو. موږ هر يو په دې ټولنو کې دندې او مسؤوليتونه لرو چې بايد هغه په ښه توګه سرته ورسوو، تر څو د نړۍ د پرمختللو هېوادو په شان ترقي او پرمختګ زموږ د هېواد په برخه شي.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې خبرې سره وکړي او بيا دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولګي کې ووايي .

- په ټولنه کې زموږ مسؤوليت څه شی دی؟
- په ټولنه کې زموږ حقونه کوم دي؟

بېلګه ييزې پوښتنې:

- په هغه ټولنه کې چې په کې اوسېږئ، څه دنده لرئ؟
- ستاسې مور او پلارڅه دنده لري؟
- آيا ستاسې کورنۍ کولای شي چې خپلې ټولې اړتياوې پوره کړي؟
- ګنډونکي چاته اړ دي؟
- ډوډۍ پخوونکي له چا سره بايد اړيکي ولري؟
- د خپلو ګاونډيانو په هکله کوم مسؤوليت لرو؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت :

د خپلو مشرانو په مرسته د ګاونډيو د حقونو په هکله يو مطلب وليکئ او سبا ته يې په ټولګي کې ولولئ.

۲ – ټولنيز خدمتونه

ښوونه او روزنه

موخې:

- زده کوونکي دې د افغانستان د ښوونې او روزنې له تاريخ سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د رسمي او عنعنوي ښوونې او روزنې تر منځ په توپيرونو وپوهيږي.

- د رسمي پوهنې له منځته راتلونه د مخه زموږ په هېواد کې څه ډول زده کړه کېده؟
- د رسمي ښوونځيو په جوړېدو سره پوهنې څه ډول وده وکړه؟

پخوا تر دې چې زموږ په هېواد کې پوهنه په رسمي ډول منځته راشي، زده کړې به په عنعنوي يا دوديز ډول په کورونو او جوماتونو کې تر سره کيدې او په دې توګه به يو شمېر کوچنيانو ليکل او لوستل زده کول.

له لاندې نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره بلد شئ

عنعنوي	دوديز
ويجاړ	وران ، نړيدلي
بڼه	شکل ، څيره
پياوړي	غښتلي ، تکړه ، قوي
واکمنۍ	پادشاهي او مشري ، واکداري
عصري	نوي ، تازه ، ننني ، اوسني
ګوټ ، ګوټ	ګوښه او څنډه
پيداګوژي انستيتوت	ښوونه او روزنه يا د ښوونې او روزنې په برخه کې مسلکي پوهه

د امير شير علي خان په وخت کې پوهنې رسمي بڼه پيدا کړه، د کابل په ښار کې دوه ښوونځي پرانيستل شول، چې يويې ملکي او بل يې نظامي و.
له هغې وروسته د امير حبيب الله خان د واکمنۍ په وخت کې په عصري بڼه د لومړي ځل لپاره د (حبيبيې) په نامه د عصري ښوونځي بنسټ کېښودل شو. بيا د اعليحضرت امان الله خان د واکمنۍ په وخت کې پوهنې په هېواد کې ډېر زيات پر مختګ وکړ. د هېواد په ټولو ولايتونو کې د ښوونځيو په پرانيستلو سربيره يې د لومړي ځل لپاره د کابل په ښار کې د (مستورات) په نامه (ځانګړی ښځينه ښوونځی) پرانيست. وروسته د حبيب الله کلکاني د واکمنۍ په وخت کې دغه ښوونځي وتړل شول. خو د اعليحضرت محمد نادرخان د واکمنۍ په دوره کې دغه ښوونځي بيرته پرانيستل شول. د اعليحضرت محمد ظاهر شاه د واکمنۍ په زمانه کې لومړني او منځني ښوونځي، عمومي او مسلکي ليسې، دارالعلومونه، د ښوونکو د روزنې عالي موسسې او پوهنتونونه د هېواد په ګوټ ګوټ کې جوړ او رواج شول.
د وخت په تېريدو او په هېواد کې د بدلونونو په راتلو سره د پوهنې سيستم تر بل هرڅه زيات ويجاړ او د دغو بدلونونو تر اغېز لاندې راغی.
د مجاهدينو د واکمنۍ په منځته راتلو سره يو شمېر غير فعال ښوونځي بيرته فعال شول.
په هېواد کې د لنډ مهاله او انتقالي دولتونو په بريالیتوب سره د پوهنې سيستم بيرته را ژوندی او د پياوړتيا په لور روان شو او له نړيوالو معيارونو سره سم نوی تعليمي نصاب منځته راغی.
په ټول هېواد کې ښوونځي، پوهنتونونه، د ښوونکو د روزنې عالي موسسې، د پيداګوژۍ انستيتوتونه، مسلکي ښوونځي او ديني مدرسې فعالې او څه نا څه د (۵ ميليونو) هغو کوچنيانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته په کې د زده کړې زمینه برابره شوه، چې عمر یې په ښوونځیو کې د شمولیت لپاره برابر وو. په لومړنیو ښوونځیو کې په مختلط (ګډه) ډول او په منځنۍ او ثانوي دورو کې په غیر مختلط ډول د زده کړې موقع برابره شوه او تر منځنۍ دورې پورې زده کړه جبري اعلام شوه.

زده کوونکي دې په دوو ووېشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوع ګانو په هکله دوه دقیقې خبرې وکړي او بیا دې د هغوی استازې دغه خبرې په ټولګي کې بیان کړي.

- دودیزه ښوونه او روزنه
- رسمي ښوونه او روزنه

بیلګه ییزې پوښتنې:

- په افغانستان کې د ښوونې او روزنې تاریخچه بیان کړئ.
- د ښوونې او روزنې کومه بڼه ډېره اغېزمنه ده؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت :

د خپلو مشرانو په مرسته وپایاست چې ستاسې په نظر کوم ډول ښوونه او روزنه ښه ده؟ همدارنګه د دایرو دننه جملې یوه له بلې سره پرتله او بیایې یو تر بله سره ونښلوئ .

عصري ښوونه او روزنه

١. د ښوونځي چاپېریال او ټولنه د زده کړې ځای دی.
٢. زده کړه ډله ییزه، مشترکه او ګډه ده .
٣. له کتاب او درسي مرستندویه موادو پرته له کمپیوتر او د زده کړې له نورو عصري وسایلو ګټه اخلي .
۴. تدریس دوه اړخیز دی، په دې معنا چې ښوونکی او زده کوونکي دواړه فعال دي.
۵. زده کوونکي په تحقیقي (څېړنیزو) چارو بوختیږي .
٦. نننی ښوونځي زده کوونکو ته ور زده کوي چې څه ډول یې زده کړي.
٧. زده کوونکي فکر کولو او هڅولو ته اړ باسي.
٨. ښوونه او روزنه عامه ده .

سره ورته والي

زده کړه

دود یزه ښوونه او روزنه

١. کوروونه او جوماتونه د زده کړې ځایونه دي.
٢. زده کړه انفرادي یا ځانله ځانله ده.
٣. یوازې له کتاب څخه یې ګټه اخیستله .
۴. زده کړه په یو اړخیز ډول ده. زده کوونکي غیر فعال وي.
۵. یوازې د کتاب په مطلبونو بسنه (اکتفا) کیږي.
۶. زده کوونکي د کتاب د مطلبونو په حفظ کولو مجبور دي.
٧. ښوونه او روزنه وګړنیزه نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

عامه روغتیا

موخې:
- زده کوونکي دې د روغتیا له مفهوم سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې له ناروغیو څخه د مخنیوي په خاطر پاکوالی په پام کې ونیسي.
- زده کوونکي دې خپلې روغتیا او سلامتیا د ساتلو سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

مفهوم	معنا
تشکیل	یوه شي ته شکل ورکول، جوړښت
وقایه	د یوه شي په واسطه د کوم شي ساتل او مخه نیول
معالجه	د ناروغ علاج کول
خځلې	نا پاکی، جارو شوی نا پاکی
چاپیریال	محیط
غونډېدل	ټولول، یوځای کول
بېلګه	مثال، نمونه

- د ناروغیو د مخنیوي په خاطر باید څه وکړو؟
- کومو شیانو ته پاملرنه وکړو چې ناروغ نه شو؟

د خلکو د روغتیا او سلامتیا د ساتلو په خاطر په دولتي تشکیلاتو کې د روغتیا وزارت موجود دی. دغه وزارت د هېواد د ټولو خلکو د درملنې مسؤولیت په غاړه لري. د روغتیا د وزارت دندې په دوو برخو ویشل کېږي:

د وقایې او یا د ناروغیو د مخنیوي برخه او د ناروغیو د درملنې برخه. د روغتیا وزارت د کوچنیانو د ناروغیو لکه پولیو (ګوزن)، کوی (چیچک)، شری، تیتانوس او داسې نورو پر ضد واکسین ورکوي چې د وړونکو او خطرناکو ناروغیو په وړاندې وقایه شي.

وقایه د درملنې په پرتله آسانه او ارزانه ده.د روغتیا وزارت او د هېواد ټول خلک دنده لري چې د خپل چاپیریال او استوګنځي لکه کور، کلي، کوڅې او ښار پاک ساتلوته پاملرنه وکړي. په ناولي او ککړ چاپیریال کې مچان، غوماشي او میکروبونه وده کوي او د دوول، دوول ناروغیو د لېږدیدلو سبب ګرځي. په دې خاطر موږ ټول باید خپل کالي، ځان، کوڅه، ښوونځي، کور او استوګنځی پاک وساتو او خځلې سره راغونډې او په خپل ټاکلي ځای کې واچوو تر څو په دوول، دوول ناروغیو اخته نه شو. د روغتیا د وزارت بله دنده دا ده، چې د هېواد په ټولو ولایتونو، ښارونو او ولسوالیو کې روغتونونه او کلینیکونه جوړ کړي، چې ددغو ځایونو په ناروغیو باندې د اخته خلکو درملنه وکړي.

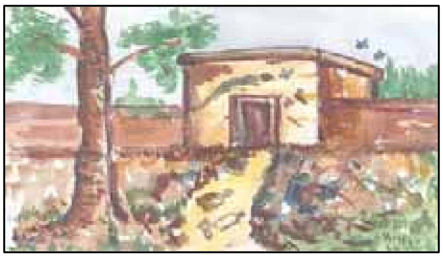

ناولی چاپیریال

پاک چاپیریال

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، هره ډله دې په لاندې موضوعګانو باندې خبرې وکړي او بیا دې د هغوی استازي د دوی نظر د ټولګي والو په وړاندې ووایي:

- دخپل ځان د روغتیا او سلامتیا په هکله باید څه وکړو؟
- د ناروغیو د مخنیوي لپاره څه کارکولای شو؟
- داستوګنځي پاک ساتل د انسان د روغتیا لپاره څه ګټه لري؟

بیلګه ییزې (نمونه یې) پوښتنې:

۱. څه ډول کولای شو د ناروغیو په وړاندې ځانونه وقایه کړو؟
۲. واکسین د څه لپاره دي؟ ماشومان ولې واکسینوي؟
۳. دخپل کور، کلي، کوڅې او ښار په پاک ساتلو کې مور او تاسې یعنې د هېواد ټول اوسیدونکي څه مسؤولیت لرو؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:
د خپلو مشرانو په مرسته د شرې او کوې په هکله معلومات تر لاسه کړئ او سبا یې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته وواياست.

---

(۱) کوی (چیچک) هغه ناروغي ده چې په ټول عمر کې یې سړی یو وار تېروي. هغه څوک چې په دې ناروغۍ اخته شي په مخ او پوټکي باندې یې دانې راخیژي. کله چې دغه دانې وچې شي او ناروغ له دې ناروغۍ څخه جوړ شي په وجود باندې یې د دغې ناروغۍ ټپونه پاتې کیږي. له نیکه مرغه چې اوس د دغې ناروغۍ واکسین پیدا شوی دی، چې که چېرې کوچنیانو ته ولګول شي، نو په دې ناروغۍ نه اخته کیږي.

(۲) شری: دا هغه ناروغي ده چې د سړي په پوټکي باندې سور رنګه وړې دانې راخیژي. دغـــه ناروغي هم سړی په ژوندانه کې یو وار نیسي. واکسین یې د ناروغۍ سختوالی او خطر کموي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

پولیس

موخې:
– زده کوونکي د پولیس او د هغه له دندو سره آشنا کول.
– زده کوونکي له ترافیکي قوانینو سره بلدول.
– زده کوونکي دې د ترافیکي قوانینو رعایت وکړي.

– د پولیسو دندې او مسؤولیتونه څه شی دي؟
– د ترافیکو پولیس څه دنده لري؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

پولیس	د امنیت ساتونکي
څارل	یو شي ته کتل، تعقیبول
ادامه	پایښت، دوام
امنیت	امن او آرامي
تطبیق	د یو شي په عمل کې پلي کول
نظم	ترتیب

پولیس په ټول هېواد کې د امن د ساتلو دنده په غاړه لري. هر څوک چې لـه ټـولنیزو اخلاقو سره په مخالفو عملونو لکه: غلا، بډې اخیستلو، اختلاس، قاچاقو او داسې نورو باندې لاس پورې کړي او د دولت قوانین تر پښولاندې کړي، پولیس یې څارې او نیسي یـې. لـه لومړنیو څېړنو وروسته یې څارنوالۍ او محکمې ته استوي. همدارنگه پولیس دنده لري چې په ټول هېواد کې امنیت ټینگ او د دولت قوانین پلي کړي چې خلک وکړای شي په آرامه فضا کې خپل ورځني ژوندانه ته دوام ورکړي.

که څه هم پولیس زیاتې دندې لري خو په لنډ ډول یې یو څه د بېلگې په توگه دلته راوړوو.

۱– د دولتي دوایرو ساتل
۲– د عامه موسساتو ساتل
۳– د بهرنیو موسسو او سفارتونو ساتل
۴– د لارو د امنیت ساتل
۵– د دولت د قوانینو پلي کول، څارنه او له هغو څخه د سر غړوونکو تعقیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د ترافیکو پولیس په واټونو او لویو لارو کې د ترافیکي مقرراتو د تنظیم او پلي کیدو دنده په غاړه لري، چې ټول لېږدونکي وسایط او خلک د تلو راتلو او له واټونـــو څخـــه د تېریدو په وخت کې له ستونزو سره مخامخ نه شي.

زموږ په ګران هېواد افغانستان کې نقلیه وسایط د واټونو او لارو په بنې لاس تګ راتګ کوي. په زیاتره څلور لاروکې د ترافیکو یو یا څو تنه پولیس د ترافیکو د پېښو د مخنیوي په خاطر نقلیه وسایطو ته لازمه لارښوونه کوي. په ځینو څلور لاروکې ترافیکي څراغونـــه درول شوي دي. د سره څراغ په لګیدو نقلیه (لېږدونکي) وسایط درېږي. د ژېړو څراغونو په لګیدو سره موټر د حرکت لپاره تیارۍ نیسي او د شنو څراغونو په روښانه کیدو سره حرکت کوي.
د نړۍ په پر مختللو هېوادونو کې ترافیکي څراغونه د کمپیوټر په واسطه اداره کېږي.

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوعګانو په هکله له خپلو ملګرو سره مشوره وکړي. بیا دې هره ډله د لاندې موضوعګانو په هکله معلومات وړاندې کړي:

- **لومړۍ ډله:** پولیس څه دنده لري؟
- **دویمه ډله:** پولیس څه ډول خلک تعقیبوي، نیسي یې او بیا یې څارنوالي او محکمې ته استوي.
- **دریمه ډله:** د ترافیکو د پولیس دنده څه شی ده؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱ – خلک د پولیسو په وړاندې څه مکلفیت لري؟
۲ – له څلور لارو څخه څه وخت او څنګه تېر شو؟
۳ – د چا خوښېږي چې په راتلونکي کې پولیس شي؟ او ولې؟
۴- د ترافیکو د پولیس دنده ولې سخته او مشکله ده؟
۵- پولیس یعنې څه؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:
که چېرې تاسې پولیس شوئ څه کارونه سرته رسوئ؟ په دې هکله یو مطلب جوړ کړئ او په ټولګي کې یې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

اوبه او برېښنا

موخې :

- زده کوونکي دې د اوبو او برېښنا په ارزښت او ګټو باندې پوه شي.
- زده کوونکي دې د برېښنا پر خطرونو باندې پوه شي او له هغوی څخه دې ځانونه وژغوري.

– تاسې په کورکې برېښنا لرئ؟ که لرئ یې له هغې څخه څه ډول ګټه اخلئ؟

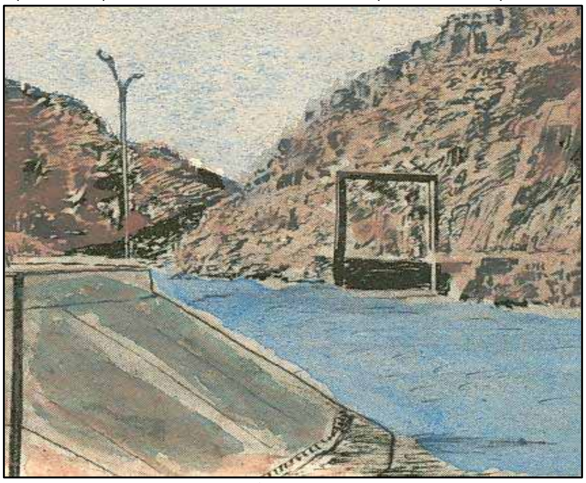

د بر ېښنا د بند عکس

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

ژغورل	ساتل
انرژي	خواک، قوت، طاقت
توګه	ډول
پکیو	پکې
کېبل	د برېښنا مزی

اوبه د ژوندانه لپاره یوه مهمه او حیاتي ماده ده او د یوې سیمې د زرغونېدو او ښکلا سبب ګرځي. له نیکه مرغه زموږ ګران هېواد یو غرنی هېواد دی چې سیندونه ور څخه سر چینه اخلي. هغه اوبه چې له لوړو او غرنیو سیمو څخه هوارو ځمکو ته را بهېږي یوه داسې قوه او انرژي ترې نه تر لاسه کېږي چې خلکو له پخوا زمانو څخه تر ننه پورې ترې ډول، ډول ګټې اخیستې دي. د بېلګې په توګه خلک سر ببره پر کرنې د ژرندې، پایکو او آبي پکیو په فعالولو کې هم ترې کار اخلي. همدارنګه د برېښنا د بندونو تر څنګ د برېښنا د تولیدونکو توربینونو په لګېدو سره برېښنا لاس ته راوړي او له هغې څخه د کورونو په روښانولو، د ماشـــینونو د فعالولو او داسې نورو چاروکې کار اخلي. تر اوسه پورې زموږ په هېواد کې د سیندونو لـــه پاسه یو زیات شمېر بندونه جوړ شوي دي چې د یادولو وړ یي د نغلو، کجکي، ســــروبي او درونټې بندونه دي. هغه برېښنا چې د برېښنا په بندونو کې تولیدېږي د هوایي لینونو او کېبلونو په واسطه ښارونو او فابریکو ته لېږدول شوې ده.

د برېښنا له انرژۍ څخه ډېرې ګټې اخیستل کېږي چې د هغو له جملې څخه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

– کورونه د برېښنا د انرژۍ په واسطه روښانه کېږي.

– راډيو او تلويزيون د برېښنا د انرژۍ په واسطه کار کوي.

– کمپيوتر د برېښنا د انرژۍ په واسطه فعاليږي.

– يو شمېر خلک د برېښنايي منقلونو په واسطه خواړه پخوي.

– برېښنايي پکي، آبگرمي، برقي اوتو او ځيني نورشيان د برېښنا په انرژۍ کار کوي.

پر حرارتي او آبي برېښنا سر بيره د نړۍ په پر مختللو هېوادونو کې له اتومي انرژۍ او د لمر له انرژۍ څخه هم برېښنا لاس ته راوړي.

امريکايي ستر پوه (اډيسن) برېښنا اختراع کړه چې موږ تر اوسه پورې له هغې څخه گټه اخلو. هغوی له دې لارې څخه بشريت ته ستر خدمت تر سره کړی دی.

د برېښنا خطرونه او د دغو خطرونو مخنيوی:

– د برېښنا لين دوه مزي لري. يويې مثبت او بل يې منفي دی. که چېرې د برېښنا لينونه لوڅ وي، په دې صورت کې دواړه مزي يو له بله سره نښلي، شارټي (ټکر) رامنځته کېـــږي او د کورونو د سوځېدو او د اور د لگيدو او خپرېدو لامل کېږي. له دې کبله بايد کوښښ وشي چې د برېښنا لينونه زاړه او لوڅ نه وي.

که چېرې د انسان لاس د برېښنا په لوڅ مزي ولگېږي برېښنا يې نيسي او وژني يې.

بايد هغه چاته چې برېښنا نيولی وي لاس ورنه وړو. په دې صورت کې بايد کوښښ وشي چې د برېښنا بهير بند شي.

په لمدو او نمجنو ځايونوکې د برېښنا زاړه لينونه شارټي کوي او د ځاني تلفـــاتو او زيانونو سبب گرځي. د برېښنا له زړو او شارټ شوو وسايلو او سامانونو څخه بايـــد کـــار وانه‌خيستل شي ځکه چې د ځاني او مالي تلفاتو سبب گرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په هکله بحث وکړي. وروسته دې دهغوی استازي په دې هکله د خپل ګروپ نظر ووایي.

- لومړۍ ډله: د اوبو له قوې څخه څه ګټه تر لاسه کولی شو؟
- دویمه ډله: له برېښنا څخه څه ګټه اخیستل کېږي؟
- دریمه ډله: د برېښنا له خطرونو څخه ځانونه څه ډول وساتو؟
- څلورمه ډله: په پرمختللو هېوادونو کې د برېښنا تولید په څه ډول دی؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱- له اوبو څخه څه ګټه اخیستی شو؟

۲- خلک څه ډول له سیندونو څخه برېښنا تر لاسه کولای شي؟

۳- برېښنا څه ګټه لري؟ په دې اړه معلومات وړاندې کړئ.

۴- د برېښنا له خطرونو څخه څه ډول ځانونه وژغورو؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د برېښنا د بې ځایه لګښت د مخنیوي په اړه یو مطلب ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

مخابرات

موخې:

- زده کوونکي د مخابراتو د کلمې پر مفهوم او معنا پوهول.
- زده کوونکي دې له مخابراتي وسايلو څخه ګټه واخيستلای شي

– څرنګه کولای شو د هېواد دننه او بهر له خپلو دوستانو سره تماس ونيسو؟

– د ټيليفون او موبايل ټيليفون په هکله څه پوهېږئ؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره اشنا شئ.

مخابرات	خبر اخيستل او خبرلېږل
ايميل	هغه ليکنه چې دبرېښنا د الکترونونو په واسطه لېږل کېږي، برېښناليک
تماس	تړاو، ارتباط
موبايل	ګرځنده
انټرنيټ	د نړيوالې شبکې نوم دی چې د نړۍ ټول کمپيوټرونه سره نښلوي
کمپيوټر	د معلوماتو هغه پر مختللی ماشين دی چې د بشر بې شمېره اړتياوو ته ځواب وايي

مخابرات د انسانانو تر منځ د اړيکو نيولو وسيله ده. پخوا چې ټيليفون، مخابرې، سړکونه، موټرونه، الوتکې او نور نقليه (لېږدوونکي) وسايط موجود نه وو، خلک به له يو ځای څخه بل ځای ته پلي تلل. د ليک، خبر او يا احوال او کوم جنس وړلو به زيات وخت نيوه. له نيکه مرغه نن ورځ د مخابراتي نورو وسايلو لکه: تيلفون، تيلګراف، فکس، موبايل او برېښناليک په واسطه په ډېر لږ وخت يعنې په څو ثانيو کې حال احوال رسيږي او همدارنګه د نقليه وسايطو لکه د موټرو، اورګاډو او الوتکو په منځته راتلو سره هم د مخابراتو آسانتياوې ګړندۍ شوې دي.

مخابرات په واقعيت کې د يوې ټولنې د اعصابو حيثيت لري، ځکه د هغوی په واسطه کولای شو چې په ډېر لږ وخت کې د نړۍ له پيښو څخه خبر شو.

زمـــوږ په هېواد کـــې له ډېرو پخوا وختونو راهيسې له ټيليفون څخه ګټه اخيستل شوې ده. نن په نړۍ کې د مخابراتو له ډېرو پر مختللو وسايلو لکه: فکس، کمپيوټر او انټرنټ څخه کار اخيستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فکس ماشين د مهمو او ضروري اسنادو په ليږلو کې ډېرې آسانتياوې رامنځته کړې دي.
کمپيوټر يو نوی او مدرن ماشين دی چې کولای شي د بشر ډېرې اړتياوې پوره کړي.
کمپيوټر هر ډول معلومات پخپله حافظه کې ساتي او د ضرورت په وخت کې له هغې څخه کار اخيستل کيږي.

انټرنټ په حقيقت کې د يوې نړيوالې شبکې نوم دی چې د نړۍ کمپيوټرونه او شبکې يوه له بلې سره نښلوي. انټرنټ په کم وخت کې خبرونه، عکسونه او ليکلي معلومات په لږ لګښت سره له يوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي.

په دې وروستيو کې زموږ په هېواد کې د موبايل ټيليفونونو، فکس، کمپيوتر او څه ناڅه له انټرنټ څخه کار اخيستل کېږي.

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د يوې په هکله خبرې وکړي او بيادې د هغوی استازي د خپل اړوند ګروپ (ډلې) نظر خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

- خلکو به په پخوا زمانوکې څه ډول خپل خبرونه او احوال له يوه ځای څخه بل ځای ته لېږدول؟
- د نن ورځې او د تيرو وختونو د ليکونو او شيانو د وړلو او راوړلو چارې يوه له بلې سره پرتله کړئ.
- نن ورځ زموږ په هېواد او نړۍ کې څو ډوله ټيليفونونه موجود دي؟

ښېلګه ييزې پوښتنې:

۱- د نوو لويو لارو موجوديت د مخابراتو په برخه کې څه رول لري؟
۲- د مخابراتي وسايلو د ډولونو نومونه واخلئ او ووايئ چې خلک نن له کومو مخابراتي وسايلو څخه کار اخلي.
۳- له انټرنټ څخه څه کار اخيستل کېږي؟
۴- کمپيوتر د څه لپاره کارول کېږي؟

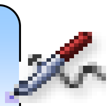

له ټولګي څخه د باندې فعاليت:

نوو او مدرنو مخابراتي وسايلو څه ډول آسانتياوې رامنځته کړې دي؟ په دې هکله يومطلب برابر او سبا ته يې په ټولګي کې ووایاست.

نهم لوست

ډله ييزې رسنۍ

موخې:

- زده کوونکي دې له ډله ييزو خپرونو سره آشنا شي
- زده کوونکي دې له ډله ييزو خپرونو څخه ښه ګټه واخيستی شي

هغه ډله ييزې خپرونې (رسنۍ) چې پېژنئ، نومونه يې واخلئ؟

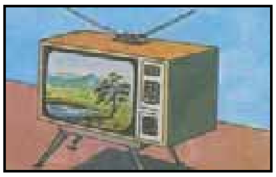

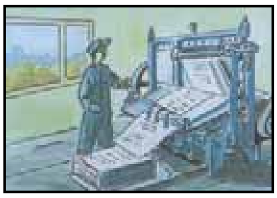

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

اختراع	ديو نوي شي جوړول چې د مخه ترې هغه بل چا نه وي جوړ کړی
کابو	نژدې، تقريباً، لږ تر لږه
اطلاعات	خبرونه، معلومات او خپرونې، رسنۍ

ډله ييزې خپرونې او رسنۍ د ولسونو د فکرونو د روښانولو لپاره زيات ارزښت لري. دغه خپرونې ډېر ډولونه لري، لکه:کتاب، ورځپاڼه، مجله، راډيو، تلويزيون، کمپيوټر، انټرنټ او داسې نور.

راډيو د تلګراف له پرمختګ څخه وروسته منځته راغله. راډيو د لومړي ځل لپاره يـو ايټالوي پوه (مارکوني) په ۱۲۷۳ لمريز کال کې اختراع کړه. له راډيو څخه زموږ په هېواد کې د امير امان الله خان د پادشاهۍ په وخت کې کار واخيستل شو. وروسته بيا د اعليحضرت محمدظاهر خان د واکمنۍ په وخت کې د راديويي خپرونو لومړنۍ دستګاه په هېواد کې پـه فعاليت پيل وکړ. خلک د راډيو له لارې کولای شي چې په کم وخت کې له نړيوالو پېـښو څخه خبر شي.

له نن څخه کابو دوه اويا (۷۲) کاله دمخه په ۱۹۳۶ م کال کې د لومړي ځل لپاره د تلويزيون اساسي او عمومي ننداره د انګلستان هېواد په مرکز د لندن په ښار کې وښودل شوه.

زموږ په هېواد کې د تلويزيون لومړنۍ آزماينتي خپرونې د ۱۳۵۶ هــ ش کال د کب د مياشتې په (۲۵) نېټه پيل شوې او په رسمي توګه په کال ۱۳۵۷ هــ ش د تلويزيون نشرات پيل شول. په تلويزيون کې کولای شو چې د علمي، خبري، تفريحي، ښوونيزو او داسې نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اطلاعاتو او خپرونو ننداره وکړو. هر وخت باید کوښښ وشي چې له تلويزيون څخه ښه او په زړه پورې ګټه واخيستل شي. د هغو فلمونو له نندارې څخه ډډه وکړو، چې د ټولنيزو اخلاقو پر ضد او زموږ د اسلامي او افغاني کلتورمخالف وي.

په اوسني وخت کې د نړۍ په زياتره هېوادونو کې له انټرنټ څخه ګټه اخلي. انټرنټ ډېره نوې او غوره اطلاعاتي او معلوماتي وسيله ده. انټرنټ له نن څخه تقريباً پنځه ديرش کاله دمخه د کمپيوټرونو د نښلولو په نتيجه کې منځته راغی. اي ميل (برښناليک) د معلوماتو او احوال د ليږد راليږد ښه لاره ده.

انټرنټ په حقيقت کې دهغې نړيوالې شبکې نوم دی چې نړيوالې کمپيوټري شبکې يوه له بلې سره نښلوي. انټرنټ په ډېر لږ وخت کې خبرونه، عکسونه، ليکلي معلومات او نور پروګرامونه په ډېر کم لګښت له يوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي. د نړۍ د پر مختللو هېوادونو خلک له انټرنټ څخه زياته ګټه اخلي. زموږ په ګران هېواد افغانستان کې هم دغه نوي تخنيک بنسټ ايښودل شوی او ګټه اخيستل ورڅخه پيل شوي دي.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د يوې په هکله فکر وکړي او د ټولګي استازي دې موضوع د ټولګيوالو په وړاندې بيان کړي.

- له راډيو څخه څه ګټه اخيستی شو؟
- له تلويزيون څخه څه ګټه تر لاسه کولای شو؟
- له انټرنټ څخه څه ګټه اخيستی شو؟
- ورځپاڼې او مجلې څه اهميت او ارزښت لري؟

بيلګه ييزې پوښتنې:

۱- د ډله ييزو خپرونو د وسايلو نومونه واخلئ!

۲- راډيو د لومړي ځل لپاره چا جوړه کړه؟ زموږ په هېواد کې له راډيو څخه له کوم وخت څخه را په دې خوا کار اخيستل کېږي؟

۳- د افغانستان تلويزيون څومره لرغونوالی لري او د هغه کوم پروګرام زيات ښوونيز اړخ لري؟

۴- انټرنټ پيژنئ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د ډله ييزو خپرونو د وسايلو له جملې څخه د يوې نوم واخلئ. د هغو د ګټو او کارولو په هکله يو مطلب وليکئ او ټولګي ته يې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

ښاروالي

موخې:

- زده کوونکي دې د ښاروالۍ او د هغې له دندو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د خپل ځان او د ښار پاکۍ او صفايۍ ته پام وکړي.
- زده کوونکي دې د خپل ښار له سمسورتيا سره مينه پيدا کړي.

- ښاروالي څه دنده لري؟
- مورږ د خپل ښار د پاکۍ، صفايۍ او سمسورتيا په اړوند څه مسؤوليت لرو؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

سمسورتيا	ښېرازي او سرسبزي
واټ	جاده
ټکس	محصول
کرښه	ليکه، خط، سطر

په ټولو لويو او وړو ښارونو کې د ښاروالۍ په نامه يوه اداره وي. ښاروالي بېلا بېلې دندې لري چې تر ټولو د پام وړ يې دا دي:

- د ښار د واټونو، سرکونو جوړول او پخول
- د مارکيټونو د فعاليت څارل
- په ښار کې د نيالگيو کېنول او سمسورتيا
- د ښار د کوڅو او سرکونو پاکول
- د کورجوړولو په پروژو کې ښاريانو ته د کورونو لپاره د ځمکې وېشل
- له ښاريانو څخه د کورونو، دوکانونو او صفايۍ د محصول اخيستل

په کوچنيو ښارونو کې په ښار پورې اړوندې چارې ټولې د ښاروالۍ د ادارې له خوا تر سره کېږي. په لويو ښارونو کې د سيمې د پراختيا له امله ښارونه په ناحيو بانـــدې ويـــشل شوي دي. په هره ناحيه کې د ښاروالۍ استازي د هغې ناحيې په سر کې ځای لري او خپلـــې اړوندې چارې د ښاروالۍ تر مرکزي ادارې او لارښوونې لاندې ترسره کوي.

مورږ ټول دنده لرو چې د خپلو کورونو ناپاکي او خځلي يا چټلي په هغه ټاکلو ځـــايونو (کثافات دانۍ) کې واچوو چې د ښاروالیو له خوا جوړ يا ځای پرځای شوي دي، تر څـــو د ښاروالۍ کارکوونکي له ستونزو سره مخامخ نشي. همدارنگه په پارکونو کې د گرځېدو پـــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت کې باید د چمنونو کبلې تر پښو لاندې نه کړو. د ګلانو او ونو ښاخونه مات نه کـړو او د خپل ښار په ښکلا او سمسورتیا کې پوره ونډه واخلو.

د نړۍ په نورو ښارونو کې ښاروالي د شپې له خوا او یا هم سهار وختي له لمر ختـو څخه وړاندې ناپاکي او خځلې له ښار څخه د باندې لرې سیمو ته وړي. د ښارونو خلک یې هم د خپلو ښارونو له پاکۍ او ښکلا سره ډېره مینه لري، د ګوګړو یو خلی هم څوک بې ځایه په لارو او کوڅو کې نه غورځوي، بلکې هر څوک یو کوچنی شی چې د نیم سوي سیګرټ په اندازه هم وي، په کثافت دانۍ کې اچوي.

- زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په باره کې له خپلې ډلې سره مشوره وکړي او بیا دې د هرې ډلې استازي خپله موضوع د ټولګي په وړاندې بیان کړي.
- ښاروالي څه دندې لري؟
- په لویو او کوچنیو ښارونوکې د ښاروالۍ دندې یو له بله څه توپیرونه لري؟
- موږ د خپل هېواد د پاکۍ، صفایي او سمسورتیا په اړوند څه مسؤولیت لرو؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

١- د ښاروالۍ غوره او د پام وړ دندې کومې دي؟

٢- په لویو ښارونو کې د ښاروالۍ اړوندې چارې ولې د ناحیو له خوا تر سره کېږي؟

٣- ښاري کثافت دانۍ دکوم مقصد لپاره دي؟

٤- تاسي چې ښه او پوه زده کوونکي یاست، د خپلو کورونو خځلې چېرته اچوئ؟

له ټولګي څخه دباندې کار او فعالیت :

د ښاروالۍ د دندو او د هغو په وړاندې زموږ او ستاسي د مسؤولیت په هکله یو څو کرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوولسم لوست

زموږ په هېواد کې لېږد رالېږد (ترانسپورټ) او لارې

موخې:

- زده کوونکي دې له لېږد، رالېږد او د هغه له وسایطو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د هېواد د لویو لارو په باره کې معلومات ترلاسه کړي.
- زده کوونکي دې د تېر وخت او اوسنۍ زمانې د لېږد، رالېږد وسایط یا وسایل و پېژندلای شي.

مخکې له دې چې د لېږد، رالېږد اوسنې وسایط جوړ شي، خلکو له یو ځای څخه بل ځای ته څه ډول تګ راتګ کاوه؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

جوخت	یووخت، یو ځای
ربړي	کراچۍ
ببړۍ	کښتۍ

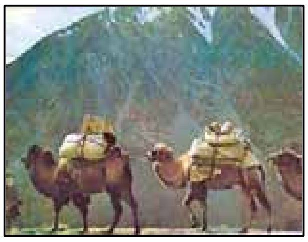

په پخوا وختونو کې د لېږد، رالېږد وسایط د نن ورځې د وسایطو په شان نه وو. خلکو به له یو ځای څخه بل ځای ته د خپلو مالونو د وړلو راوړلو لپاره له څارویو لکه: خرو، آسانو، اوښانو، او کچرو څخه کار اخیسته.

په پخوا زمانوکې د نړۍ یو هېواد هم سرکونه نه درلودل. تګ راتګ او د مالونو وړل راوړل به له پخوانیو کږو وږو لارو څخه د څارویو د کاروانونو په مرسته تر سره کېدل.

په ۱۲۸۲ هـ ش کال کې د لومړي ځل لپاره افغانستان ته موټر راوړل شو چې له هغه موټر څخه یوازې امیر حبیب الله خان (د هغه وخت پاچا) ګټه اخیستله.

په هېواد کې د موټرونو له پیدا کیدو سره سم د سړک جوړونې کار هم پیل شو. د هېواد زیاتره ولایتونه د سړکونو په وسیله سره ونښلول شول. کرار کرار یوزیات شمېر موټرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد ته راوړل شول. نن زموږ په هېواد کې ځمکنۍ او هوايي ډول ډول وسيلې شته لکــه: ربړې، ګاډۍ، بايسکلونه، موټرسايکلونه، لارۍ، بسونه، ګړندي موټرونه، چورلکې او الوتکې چې له هر يوه څخه يې په خپل ځای کې کار اخيستل کېږي.

ترانسپورټ يا لېږد، رالېږد په يو هېواد کې د وينو شريانونو حيثيت لري. څومره چې يـــو هېواد ښه سړکونه او د لېږد، رالېږد وسايط ولري په همغه اندازه به د هغه هېواد اقتصاد هـــم پياوړی وي او خلک به يې زياتې ګټې لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د يوې په هکله مشوره او خبرې وکړي او د ډلې استازي دې موضوع د ټولګي په وړاندې بيان کړي:

- د لېږد رالېږد پخواني وسايط او لارې
- د لېږد رالېږد اوسنۍ لارې او وسايط
- زموږ په ژوندانه کې د ترانسپورت ارزښت او اهميت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه يېزې پوښتنې:

۱ – لومړنی موټر څه وخت افغانستان ته راوړل شو؟
۲ – په پخوا وختو نو کې د لېږد رالېږد لپاره ولې خلکو له څارويو څخه کار اخيسته؟
۳ – زموږ په هېواد کې له کوم وخت څخه راپه دې خوا د سړک جوړونې کار پيل شو؟
۴ – د عصري ترانسپورت د وسايلو ګټورتوب څه شی دی؟
۵ – له عراده جاتو (ګاډی، موټرو) څخه کار اخسيتنې د هېواد د ترانسپورت په برخه کې څه بدلون منځ ته راوړ؟

له ټولګي څخه دباندې کار او فعاليت :

۱ – زده کوونکي دې د هغو سيمو نومونه واخلي چې تر اوسه پورې سړک نه لري او سړک ته زياته اړتيا لري.

۲ – د ۷۳ يم مخ د نقشې له مخې د هېواد د لويو لارو نقشه وکاږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

۳- اقتصادي فعالیتونه

کرنه

موخې :

- زده کوونکې دې له کرنې سره آشنا شي
- زده کوونکي دې د کرنې په چاروکې ونډه واخلي
- زده کوونکي دې د کرنې او د هغې د حاصل له لوړېدو سره مینه پیدا کړي

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

توکي	مواد ، شیان
اوربښت	وربډل، باران
پرتله	مقایسه

- د کرنیزو ځمکو له درلودلو سره سره ولې خوراکي توکي له نورو هېوادونو څخه راوړو؟
- څرنګه کولای شو کرنیز حاصلات لکه غلې، مېوې او داسې نور، زیات کړو؟

افغانستان یو کرنیز هېواد دی. ډېر خلک یې له پخوا زمانو را هیسې د کرنې په چارو بوخت دي. د هېواد د مساحت کابو $\frac{۱}{۵}$ برخه کرنیزو ځمکو نیولې ده. خو د کیمیاوي سرو او نباتي آفاتو د درمل د نه استعمال له کبله یې غله، مېوه او ګټه مخ په کمېدو ده. نه یوازې دا چې د نړۍ د نورو هېوادو په پرتله، بلکې په ځانګړې توګه د ګاونډیو هېوادونو په پرتله یې حاصل ډېر کم دی. له همدې امله هر کال یوه زیاته اندازه غنم، وریجې او داسې نور خوراکي توکي له بهرنیو هېوادو څخه هېواد ته راوړل کېږي.

زموږ په هېواد کې د کرنې د حاصلاتو د کمېدو لاملونه:

- په ورستیو لسیزو کې د پوره او بشپړ امنیت نشتوالي
- **ناوړه طبیعي عوامل لکه:** زلزلې، پر له پسې وچکالۍ، سیلابونه، ږلۍ، د بوټو ناروغۍ او داسې نور
- په ځمکه کې بوټو ته د ودې ورکولو د ځواک کمېدل، د حیواني او کمیاوي سرې نه کارول
- د کرنې له پخواني سیستم څخه کار اخیستل
- کرنیزو چاروته د لویو ځمکه والو لاس نه رسېدل

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د هېواد په بېلا بېلو سيمو کې چې ډول ډول اقليم او اوبه او هوا لري له هغه سره سم د اصلاح شوو تخمونو نه ټاکل
- د بزگرانو بې وسي او د ترياکو کرل
- ....
- ....

په دې وروستيو وختونو کې چې په هېواد کې د واورې او اورښت اندازه کمه شوې وه د سيندونو، کاريزونو، چينو او څاگانو اوبه هم ورسره کمې شوې وې. دغو پرله پسې وچکاليو پر کرنه او مالدارۍ باندې ډېر بد اغېز وکړ. کرنيز او د مالدارۍ حاصلات يې تر وروستي بريد پورې راټيټ کړل.

همدارنگه د پورتنيو عواملو په له منځه وړلو، د اوبو د بندونو او ويالو په کيندلو، د شاړو ځمکو په آبادولو، د کرنې له ماشينونو څخه په کار اخيستلو، له سيمې سره سم د اصلاح شوو تخمونوپه رواجولو، د کيمياوي سرې په کارولو، د بزگرانو تر منځ د همکارۍ د هڅو په پيدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو، د بوټو د ناروغیو په خلاف مجادله کولو او داسې نورو کارونو په ترسره کولو سره کولی شو چې کرنیز حاصلات لوړ کړو.
تر هرڅه دمخه د کرنیزو محصولاتو د زیاتوالي لپاره بشپړ امنیت او سولې ته اړتیا ده، ځکه چې له سولې پرته د کرنې چارې په ښه توګه پر مختګ نشي کولای.

د ډله ییز کار له لارې تش ځایونه په غور سره بشپړ کړئ.

ځرنګه کولای شو چې کرنیزې چارې جوړې او حاصلات لوړ کړو؟

- د کرنې مکانیزه کول او د کرنې له ماشین آلاتو څخه ګټه اخیستل
- د هرې سیمې له اوبو او هوا سره سم د اصلاح شوو تخمونو کارول
- د اوبو لګولو د چارو سمون او د ویالو او بندونو جوړول
- ؟
- ؟
- ؟

ښلګه ییزې پوښتنې:

لاندې پوښتنې په ډله ییز کار کې ځواب کړئ:

۱ – د افغانستان مساحت ۶۵۲۲۲۵ کیلومتره مربع دئ. $\frac{۱}{۵}$ برخه یې د کرنې وړده، ووایاست چې څومره ځمکه نه کرل کېږي؟

۲ – د کومو لاملونو له مخې زموږ کرنیز حاصلات کم دي؟

۳- سوله د کرنیزو حاصلاتو په زیاتوالي کې څه اهمیت لري؟

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:

ستاسې په ځای کې څه ډول کرنه کیږي. د خپلو لویانو په مرسته یې نمونه ترتیب او په ټولګي کې یې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم لوست

غلې

موخې:

- زده کوونکي دې د غلو له ډولونو سره آشنا شي .
- زده کوونکي دې د غلو ډولونه یو له بله ځخه توپیر کړای شي.
- زده کوونکي دې د کرنې په چارو کې له ونډې اخیستلو سره مینه پیداکړي.

– ستاسې په سیمه کې څه ډول غلې کرل کېږي؟
– زموږ په هېواد کې څو ډوله غلې کرل کېږي؟
– بقول (حبوبات) یعنې څه؟ اوله هغې ځخه ځنګه ګټه اخیستل کېږي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره بلد شئ.

ونډه	برخه
اوبیز	آبي
ټانټه	د جوار تنه
چاپېریال	محیط
چڼې	نخود

زموږ ګران هېواد افغانستان د راز راز او مناسبو اوبو او هوا د درلودلو له کبله هر ډول غلې لري چې دلته یې د ځینو یادونه کوو:

- **غنم:** د غنمو اوړه زموږ د هېواد دخلکو اصلي خواړه تشکیلوي. په دوه ډوله کرل کېږي. یویې اوبیز او بل یې للمي.

الف– اوبیز غنم: په ټولیز ډول اوبیز غنم د کال په دوو وختونو کې کرل کېږي. یو ډول یې په پسرلي کې او بل ډول یې په مني کې چې سیندونو، کاریزونو او چینو ته په نږدې ځمکو کې کرل کېږي. واښه (بوس) یې د ځارویو خوراک او په ودانیو کې کارول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: للمي غنم: للمي غنم زياتره د غرونو په لمنو او لړ اوبه لرونکو دښتو کې کرل کېږي.

- **جوار:** جوار زموږ په هېواد کې له غنمو څخه وروسته په دويمه درجه کې راځي. جوار زموږ د هېواد په زياترو سيمو کې د انسانانو خواړه جوړوي. همدارنګه د هغوی له ټانټو، پاڼو او دانو څخه د ځارويو په خوراک کې ګټه اخيستل کېږي.
- **شولې يا وريجې:** وريجې له غنمو څخه وروسته د لګښت له مخې زموږ دخلکو د خوراک د پام وړ برخه جوړوي. زموږ په هېواد کې وريجې دوه ډوله دي. نرۍ وريجې او غټې وريجې.
- **وربشې:** په افغانستان کې د وربشو بيلابيل ډولونه د دوو موخو لپاره کرل کېږي. يو يې د انسانانو د خوراک او بل يې د ځارويو په خوړو کې کارول کېږي.

بقول، غلې دانې (حبوبات): بقول زموږ په هېواد کې له لوبياوو، چڼو، ميو، نسکو، باغلي يا باقلي، مشنګو او شاخلو څخه عبارت دي، چې د هېواد په بېلا بېلو سيمو کې کرل کېږي.
د دوی له ځينو ډولونو (لوبياوو، چڼو، نسکو، ميو، باقلي او مشنګو) څخه خلک قطغ تياروي. له شاخلو څخه د ځارويو په خوراکه کې ګټه اخيستل کېږي.
همدارنګه د هېواد په ځينو سيمو کې صنعتي بوټي لکه: پنبه، چغندر، ګني او تيل لرونکي بوټي لکه: کونځلې، شرشم، زغر او داسي نورو کرنه رواج لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زده کوونکو هره ډله دې له لاندې حبوباتو څخه د ګټې اخیستنې په باب یو څه ولیکي او بیا دې د دوی نماینده هغه په ټولګي کې ووایي.

- غنم:
- وریجې:
- جوار:
- لوبیا، چڼې او مې:

ښلګه ییزې پوښتنې:

۱ – په هېواد کې د سولې تأمین په کرنیزو تولیداتو باندې څه اغېز لري؟

۲– د غلو د ډولونو نومونه واخلئ.

۳– د بقول نوم واخلئ او ووایاست چې په ټولیز ډول څو ډولونه لري؟

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغو غلو دانو لست چې ستاسې په ځای کې کرل کیږي جوړ او سبا یې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوارلسم لوست

مېوې

موخې:

- زده کوونکي دې د مېوو په هکله ګټور معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې د باغونو د ساتلو وړتیا او مهارت پیدا کړي.
- زده کوونکي دې له ونو څخه په سمې ګټې اخیستنې باندې وپوهیږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

ښون	زیتون
متخصصین	کار پوهان
ویټامین	هغه ګټور مواد چې په مېوو او حبوباتو کې موجود وي او د انسان بدن ورته اړتیا لري.
مهارت	په کار کې پوهه، بلدتیا، وړتیا.

- ستاسې په سیمه کې څو ډوله مېوې شته؟
- مېوې زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟
- په څه ډول د بڼونو یا باغونو د حاصلاتو اندازه زیاتولی شو؟

د افغانستان او بـه او هـوا د بڼوالۍ یا باغوالۍ لپاره وړ دي. زمـوږ ډېر شمېر خلک د بڼوالۍ په چـاروکې لګیا دي.د ډول ډول مېوو باغونـه د هېواد په ګوټ ګوټ کې تر سـترګو کېږي. مېوې د ویټامینونو سـرچینه ده او له مهمو کرنیزو پیـداوارو څخـه شمېرل کېږي چې په کورنیو اړتیـاوو سر بېره یوه اندازه یې بهرنیو هېوادونو ته هم لېږدول کېږي.

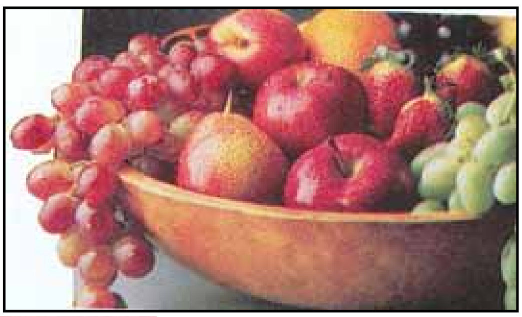

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان ځینې مېوې د یادولو وړ دي، لکه: انګور، منې، ناک، انار، آلو، آلوبـــالو، شفتالو، آلوبخارا، ګیلاس، توت، بادام، پسته، جنغوزي، اینځر، ښون، بهي، سنځلې، خټکي، هندوانې، نارنج، لیمو، مالټې، سنترې، کینو، او داسې نور.

افغاني مېوې چې د خوند، ډول او جنس له مخې په نړۍ کې سارى نه لري په هر کال کې یوه زیاته برخه ئې تازه او ځه وچه بهرنیو هېوادو ته لېږل کېږي.

د باغونو د حاصلاتو د زیاتوالي لپاره دې د غو لاندې ټکو ته پاملرنه وشي:

- د کرنې د ماهرینو او تجربه لرونکو کسانو نظریې دې په پام کې ونیول شي.
- په مناسبو وختونو کې دې ښاخونه پرې او درمل دې ور باندې وشیندل شي.
- په سم وخت کې دې ونو ته اوبه ورکړل شي.
- په پسرلي کې دې په مهارت سره د ونو بیخونه په یوم واړول شي او د کرنې د پوهانو له نظر سره سم دې سره وکارول شي.
- د باغ لرونکو تر منځ دې د همکارۍ روحیه پیاوړې شي.

د هرې ډلې استازى دې د خپلې ډلې نظریه: (څه ډول کولاى شو چې د مېوه لرونکو ونو حاصلات لوړې کچې ته ورسوو) له مشورې سره سم په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه ييزې پوښتنې:

۱– کوم ډول مېوه تر نورو د مخه پخېږي؟

۲– زموږ د هېواد کوم ډول تازه مېوې بهرنيو هېوادونو ته لېږل کېږي؟

۳– کومې وچې مېوې بهرته لېږل کېږي؟

۴– مېوې د څه شي سر چينه بلل شوې ده؟

۵– د ونو پيوندول څه ګټه لري؟

۶– د کرنې د ماهرينو او تجربه لرونکو خلکو له نظريو او لارښوونو څخه کار اخيستل د بڼوالۍ په چارو کې څه ګټه لري؟

۷– فکر وکړئ او ځواب ووایاست:

سوله د بڼوالۍ لپاره څه ګټه لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغو مېوه لرونکو ونو لست جوړ کړئ چې ستاسې په سيمه کې شته او سهار يې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

سابه

موخې:

- زده کوونکي دې د سبو ډولونه وپېژني.
- زده کوونکي دې له سبو څخه د ګټې اخیستنې مهارت او ورتیا پیدا کړي.
- زده کوونکي دې د سبو له حیاتي ګټو سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

حیاتي	د ژوند کولو یا ژوند نیز
ویټامین	ګټور او ارزښت لرونکي مواد چې په خوړو، مېوو او درملو کې موجود دي.
ټیپر	شلغم
پنبې	رواش
شپېشتي	رشقه

- ستاسې د اوسېدو په ځای کې څو ډوله سابه کرل کېږي؟
- د سبو حیاتي او اقتصادي اهمیت څه شی دی؟

سابه هم د مېوو په څېر د ویټامینونو سرچینه ده. هغه سابه چې زموږ په هېواد کې کرل کېږي ځینې یې دا دي: کچالو، تور بانجان، سره بانجان، ګازرې، ټیپر، مولۍ، پیاز، هـــوږه، کدو، بادرنګ، تورۍ، کرم، ګلپي، بېنډۍ، کاهو او داسې نور. زموږ په هېواد کې ځینې طبي بوټي شته لکه: غرنی پیاز، غرنۍ هوږه، پنبې، زنکې، ترخه، هېنجـــه، بارتنـــګ، ســـپغول، خاکشیر، بادیان، شینګولی، خوږه ولې او داسې نور چې یا په طبیعي ډول شنه کېږي او یا هم د بزګرانو له خوا کرل کېږي.

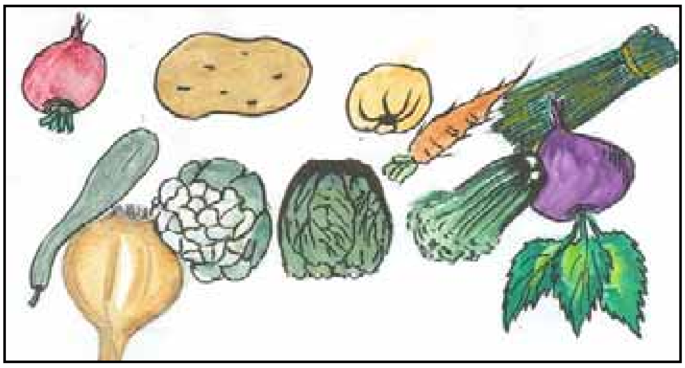

د یادونې وړ ده چې شوتله او شپېشتي زموږ په هېواد کې رواج دي اوپه عمومي توګـــه څارویو ته تازه او هم وچې (د ببدې) په ډول ورکول کېږي. شوتله او شپېشتي له هوا څخـــه نایتروجن اخلي او خاورې ته یې ورکوي. په دې توګه مځکه راتلونکي کال کې د کرنې لپاره تقویه او پیاوړې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ باید هره ورځ د سبو زیاتره برخه یا اومه او یا هم پاخه، وخورو. ځکــه چــې ســابه د ویټامینونو سرچینه ده او زموږ د وجود د روغتیا او سلامتیا لپاره ډېر ګټور دي.

زده کوونکي دې د ښوونکي تر نظر لاندې په ډلو وویشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې یو له بل سره وغږېږي او بیا دې د هرې ډلې استازي د خپل ګروپ (ډلې)نظر په ټولګي کې ووایي.

- **د سبو حیاتي او اقتصادي ارزښت**
- **د طبي بوټو اقتصادي ارزښت**

بیلګه ییزې پوښتنې:

١ – سابه د څه شي سر چینه ده؟

٢ – د سبو د ډولونو نومونه واخلئ؟

٣ – کوم سابه پاخه خوړل کېږي؟

٤ – کوم ډول سابه اومه او پاخه خوړل کېږي؟

٥ – طبي بوټي له اقتصادي پلوه څه اهمیت لري او ولې؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د لویانو په مرسته د هغو سبو او طبي بوټو لست چې ستاسې په سیمه کې پیدا کیږي، ترتیب او سباته یې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

ځاروي

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

مرز	کرک، بودنه
بېلګه	نمونه، مثال
صحرايي	دښتي، سارايي
ژوي	ځاروي، ساکښ

موخې:

- زده کوونکي دې د ځارويو له ډولونو سره څه ناڅه آشنا شي
- زده کوونکي دې کورني يا اهلي ځاروي له داړونکو يا وحشي حيواناتو (ژويو) څخه بېل کړای شي
- زده کوونکي دې ځاروي و نه ځوروي

- ستاسې په ځای کې څو ډوله اهلي ځاروي شته؟
- ستاسې د سيمې په غرونو کې کوم ډول داړونکي او وحشي ژوي ژوند کوي؟
- د ځارويو روزنه زموږ په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

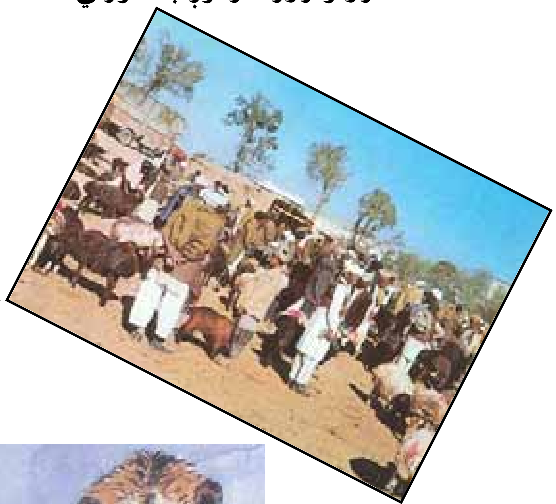

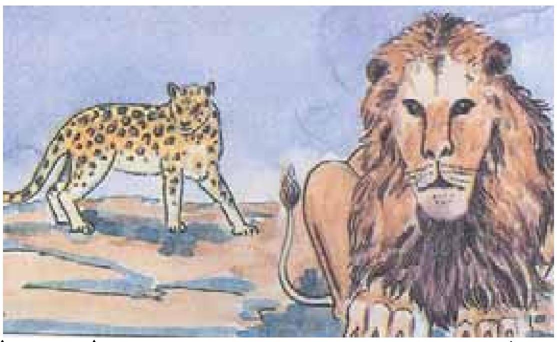

زموږ ګران هېواد افغانستان د ښو او په زړه پورې شرايطو په درلودلو ډول ډول اهلي او غرني ژوي او ځاروي لري. اهلي ځاروي: پسه، غوا، اوښ، آس، وزه، کچره، خر او داسې نور دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وحشي او غرني ژوي پړانګ، زمری، لېوه، ګوره خر، غژګاو، هوسـی، سـورلنډی، ګيدړ، سويه، بيزو، شکونړ او داسې نور دي.

همدرانګه زموږ په هېواد کې کورني مرغان لکه: چرګان، هيلۍ، فيلمرغ، کوتره او په همدې ډول وحشي يا غرني الوتونکي لکه زرک، دښتي مرغه، چوغکه، مرز، سيسی، کوتنه، بلبل، طاوس، زاڼه، کارغه، باښه، ټيوس، توتي، باز، ګربت او داسې نور شته.

زموږ په هېواد کې خلک له اهلي څارويو څخه د کرنې په چارو لکه: يـوې کولـو، څپرکولو، د شيانو او بارونو په وړلو او راوړلو کې ګټه اخلي او همدارنګه هغـوی د نـورو محصولاتو لکه: شيدو، کوچو، غوړيو، خيدکو (پوځې) او داسې نورو په خاطر روزي.

سوله نه يوازې د انسانانو لپاره يو اړين کار دی، بلکې د څارويو لپاره هم ګټوره ده، ځکه که چېرې سوله نه وي، د څارويو نسل هم مخ په کمېدو او ورکيدو درومي.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو وويشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې يو له بله سره بحث وکړي. بيا دې د ټولګي استازي دخپلې ډلې نظر ټولګي ته وړاندې کړي.

- د اهلي څارويو اقتصادي ارزښت
- د داړونکو څارويو اقتصادي ارزښت

بېلګه ييزې پوښتنې:

١ – ستاسې په سيمه کې څه ډول اهلي څاروي روزل کېږي؟ نوم يې واخلئ.

٢ – ستاسې د سيمې په غرونو کې کوم ډول داړونکي څاروي ژوند کوي؟

٣ – د اهلي څارويو د ډولونو نومونه واخلئ؟

٤ – د وحشي يا داړونکو څارويو د ډولونو نومونه واخلئ

٥ – کورني او سارانې الوتونکي يو له بله سره څه توپير لري؟

له ټولګي څخه دباندې فعاليت:

د لويانو په مرستې سره د هغو ټولو وحشي او اهلي څارويو او ژويو لست چې ستاسې په سيمه کې پيدا کيږي، ترتيب او ټولګي ته يې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

مېږې او پسونه

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

لاس ماغو	لاس ماغه ، دستکش
وژغني	د وزو وېښتان
خيدک	د پنير يو ډول

موخې:

- زده کوونکي دې د پسونو له ډولونو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې پسونه ښه وروزلی شي.
- زده کوونکي دې د پسونو له اقتصادي او غذايي گټو سره مينـــه پيدا کړي.

- ستاسې په سيمه کې څو ډوله پسونه شته؟
- د پسونو روزنه زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

د افغانستان اوبه او هوا او د ځمکې جوړښت د پسونو د روزنې لپاره ډېر په زړه پورې دي. له همدې کبله د افغانستان خلک د کرنې تر څنگ د څارويو په روزنه هم بوخت دي.

خو زموږ د هېواد کوچيان په بشپړه توگه د مالدارۍ په چارو بوخت دي. هغوی په ژمي کې تودو ځايونو ته او په پسرلي او اوړي کې د سړو سيمو ورشوگانوته ځانونه رسوي.

عموماً د سيمه ييزو پسونو مختلف ډولونه، لکه: قره قل، هزاره گي، بلوچي، ترکي (قطغني)، هراتي، بادغيسي، غلجايي(کندهاري) او داسې نور زموږ په هېواد کې روزل کېږي.

د پسونو روزنه او ساتل په هېواد کې د اقتصادي خوراکي موادو او د سوداگرۍ لپاره ډېـــر ارزښت لري، ځکه چې:

- د هغو له وړيو څخه په فابريکو او کورونو کې غالۍ، ټغر، جاکټونه، کمپلـــې، لاس ماغي، جرابې، او نور ټوکران جوړوي او يو شمېر يې هم بهرته صادرېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د قره قل پوستکي په سوداګرۍ کې ډېر ارزښت لري او د هېواد لــه ډېــرو مهمــو سوداګریزو توکو څخه شمېرل کېږي.
- د هغو له غوښو څخه ګټه اخیستل کېږي.
- د هغو له شیدو، مستو، کوچو، پېروي او خیدک څخه چــې د ویټــامینو، پروټینــو اوداسې نورو غټه سر چینه ده، ډېره ګټه تر لاسه کېږي.
- د هغوی کولمې بهرته لیږل کېږي.
- ....
- ....

په هېواد کې د پسونو په روزولو سربېره وزې هم د هېواد په ټولو برخو په تیره بیا د هېواد په غرنیو سیمو کې روزل کېږي چې له غوښو، وژغنو، شیدو او مستو څخه یې ګټه اخیــستل کېږي.

د پسونو د روزنې په برخه کې همېشه باید د حیواني کلینیکونو د موظفینو له مــشورو او لارښوونو څخه ګټه واخلو او په مناسبو وختونو کې حیواني درمل د پسونو د روغتیــا لپــاره وکاروو او همدارنګه د ښه نسل رواجولو او ډېرولو ته پاملرنه وکړو.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لاندې مطلبونو په هکله سره وغږېږي او بیادې د هغوی استازي دخپلې ډلې نظر نوروته په ټولګي کې ووایي.

- د پسونو اقتصادي ارزښت
- د پسونو خوراکي ارزښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلگه ییزې پوښتنې:

۱ – ډېر سم ځواب غوره کړئ.

– لبنیات چې د ویټامینونو سرچینه ده، عبارت دي له:

الف: کوچ، پنیر، پیروي.

ب: مستې، شیدې

ج: الف او ب دواړه سم دي.

د: هېڅ یو

۲–د پسونو اقتصادي ارزښت عبارت دی له:

الف: د هغو له وړیونه غالی، ټغر او وړین ټوکران جوړیږي.

ب: د دوی له لبنیاتو څخه ګټه اخیستل کیږي.

ج: د هغوی له پوستکي نه په څرمنیز (چرمګري) صنعت کې کار اخیستل کیږي.

د: ټول سم دي.

۳– کله چې پسونه ناروغه شي، څه باید وکړو؟

۴– څه ډول کولای شو چې د خپلو پسونو شمیر زیات کړو؟

له ټولګي دباندې فعالیت:

د خپلو لویانو په مرسته د پسونو د خوراکي ارزښت په هکله یو مطلب ترتیب او سبا ته یې په ټولګي کې وواياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست

غوا گانې او غوايان

موخې :
-زده کوونکي دې د غواګانو او غويانو په اقتصادي ارزښت باندې وپوهېږي.
-زده کوونکي دې له غواګانو څخه د ګټې اخيستنې سمې او معقولې لارې پيــدا او تشخيص کړای شي.
-زده کوونکي دې د غواګانو له سمې روزنې اوښه نسل سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

مندوه	د غويي د مغزي په پاي کې لوړه برخه (کوهان)
سويل	جنوب
مېښنه	ګاومېښنه
غوجل	د کورنيو ځارويو د اوسيدو ځای

– د غواګانو روزنه زموږ په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

غواګانې او غوايي د هېواد په زياترو ځايونو کې د دوو مقصدونو لپاره روزل او ساتل کيږي.

۱– د هغو د محصولاتو، لکه: غوښو، شيدو، مستو، کوچو، پوڅې، کورتــو، شــړومبو او پوستکي په مقصد.

۲– د کرنې د ځمکو د يوې کولو او د بارونو د وړلو او راوړلو په مقصد.

غوايان اوغواګانې مختلف او جلا جلا ډولونه لري، لکه: مندوه لرونکي چې د هېواد په سويل ختيځو او سويل لويديځو سيمو کې روزل کېږي.
مېښې او غژ ګاو د هېواد په شمال ختيځ (پامير) کې پيدا کېږي او وطني غواوې چې د هېواد په هر ګوټ کې روزنه مومي او ساتل کېږي.

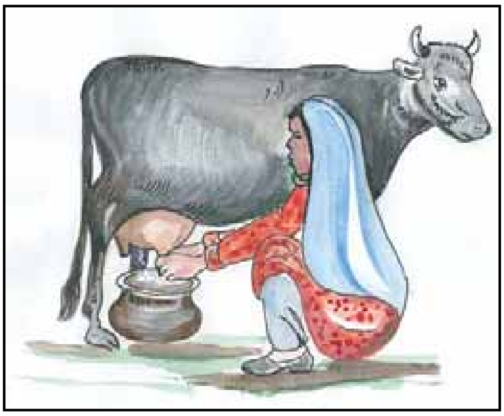

غوا او غويي په کورني اقتصاد کې ډېر ارزښت لري. له دې کبله بايد د هغــو خــوراک او غوجل ته زياته پاملرنه وشي. يعنې په ټاکلي وخت خواړه او اوبه ورکړل شي او غوجــل يــې

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

هــره ورځ پاکه شي. د امکان تر پولې پورې دې کوښښ وشي چې غوجل يې مخ په لمر وي او نم ونه لري. کله چې غواوې او غوايان ناروغ شي هرو مرو بايد د څارويو کلنيک ته يوړل شي.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وويشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې سره وغږيږي او استازي دې د خپلې ډلې نظر په ټولګي کې بيان کړي.

- د غوا او غويي ارزښت او اهميت په کورنۍ کې.
- د غوا او غويي د نسل د زياتېدو لارې چارې.

بيلګه ييزې پوښتنې:

١- د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د غلطو جملو په وړاندې د (غ) توری وليکئ.

- د افغانستان اوبه او هوا د غوا او غويي د روزنې لپاره ښه دي. (   )
- غوا او غويي د هغو د محصولاتو لکه:غوښې، شيدو، پيروي، پنيرو، مستو، کوچو او کروتــو په خاطر ساتل کېږي. (   )
- غوايان د کرنې د ځمکو د يوې کولو او بارونو د وړلو راوړلو په خاطر ساتل کېږي. (   )
- غژګاو د افغانستان په مرکزي سيمو کې ساتل کېږي. (   )
- که چېرې د غوا او غويي د اوسيدو ځای مخ په لمر وي ښه به وي. (   )
- د غوا او غويانو د ناروغتيا په وخت کې بايد حيواني کلينيکونو او تجربه لرونکو کسانو تــه مراجعه وشي. (   )

٢- مندوه لرونکې غواوې او غوايان د هېواد په کوم ځای کې ساتل کېږي؟

٣- غژ ګاو د هېواد په کومو سيمو کې روزل کېږي؟

د ټولګي د باندې فعاليت:

د غوا وو اوغوايانو د اقتصادي ارزښت په هکله يو مطلب ترتيب او په ټولګي کې يې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

آسپې او آسونه

موخې:

- زده کوونکي دې د آس په هکله څه ناڅه معلومات پیدا کړي.
- زده کوونکي دې د آسونو ښه جنس وپیژني.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

پاملرنه	توجه
اهلي	روږدي، کورني
غړی	اندام، عضو
چټکوالی	تیزي
وزلوبه	بزکشي
ځانګړنې	خصوصیات

- ستاسې په ځای کې آسونه روزل کېږي او که نه؟
- ستاسې په سیمه کې آسونه د څه لپاره روزل کېږي؟

په افغانستان کې آسونه له پخوا څخه د پاملرنې وړ وو او ګټه ترې اخیـــستل کېــده. د تاریخ د معلوماتو په بنسټ ویلی شو آریایان لومړني خلک وو چې آس یې اهلي کړ.

زموږ په هېواد کې په عمومي توګه درې ډوله آسونه موجود دي:

الف: قطغني: دغه جنس زیاتره د تخار، کندز، فاریاب او بلخ په ولایتونو کې روزل کېـــږي. دغه جنس ښکلي او متوسط غړي لري، ګړندي او قهرجن دي.

ب: ترکمني (مزاري): دغه جنس زیاتره د مزار شریف او قطغن په شاو خوا کې پیدا کېږي او د قطغني جنس په پرتله غټ او جګ دي.

ج: هراتي: دغه جنس یوازې د سپرلۍ لپاره دي. ښکلي اندامونه او په زړه پورې تګ لري. د قطغني جنس په پرتله یې چټکوالی او بدخویي لږه ده. ملا، خېټه، پښې او مغزی یې اوږده دي.

له آسونو څخه په عمومي توګه په سپرلۍ، وزلوبې، ګاډۍ-اونېزه بازۍ کې کار اخیستل کېږي. هغـــه آس چې د درنو بارونو په وړلو او راوړلو کې ورڅخه کار اخیستل کېږي، د ټټو (یابو) په نامه یادېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسونوته باید خواړه په لوړ آخور کې ورکړل شي. د اوسېدو ځـــای یـــې بایـــد پـــاک وي. همدارنګه د دوی په روزنه او د نسل د ښه کېدو لپاره د نظر له خاوندانو او د څـــارویو لـــه ډاکټرانو سره وخت په وخت خبرې او مشورې وشي او د دوی نالونو (نعلونو) تـــه همېـــشه پاملرنه وشي.

د ښوونکي تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وویشل شي او د هرې ډلې استازي دې د لاندې مطلبونو په باره کې خبرې وکړي.

– لومړۍ ډله دې د قطغني آسونو او د هغوی د ځانګړتیاوو په هکله

– دویمه ډله دې د مزاري آسونو د جنس او ځانګړتیاوو په باره کې

– دریمه ډله دې د هراتي جنس د آسونو او د هغوی د ځانګړتیاوو په باره کې

ښلګه ییزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د(ص) توری اودغلطو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

۱– د تخار، بدخشان، کندز او بغلان ولایتونه یې پخوا د قطغن په نامه یادول(ص).

۲– د سمنګانو، مزار شریف، فاریاب، شبرغان او سر پل ننې ولایتونه یې د ترکستان پـــه نامـــه یادول.(ص)

- قطغني جنس آسونه د تخار، کابل او غزني په ولایتونو کې ساتل کېږي. (   )
- مزاري جنس آسونه د مزارشریف او قطغن په سیمو کې روزل کېږي. (   )
- له آسونو څخه د مالونو او بارونو په وړو راوړو او ګاډۍ کې کار اخیستل کېږی. (   )
- وزلوبه زموږ د هېواد د شمالي ولایتونو د اوسیدونکو یو دود دی. (   )
- (نیزه بازي) ځانګې وهل په غزني او پکتیکا کې رواج لري. (   )

فکر وکړئ او سم ځواب ووایئ.

- د آس اخور ولې جګ جوړوي؟
- له موټر، موټر سایکل او بایسکل څخه ګټه اخیستنه د آسونوپه ساتنه او روزنه باندې څه اغېزه لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د وزلوبې په هکله یو مطلب جوړ کړئ او ساته یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

اوښې او اوښان

موخې :	
-	زده کوونکي دې د اوښانو په هکله معلومات تر لاسه کړي.
-	زده کوونکي دې د اوښانو د ښه ساتلو مهارت پیدا کړي شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

چابک	تیز ، چټک
مقاومت	ټینگار ، حوصله
بشپړ	مکمل، پوره

- د افغانستان په کومو سیمو کې اوښان زیات ساتل کېږي؟
- له اوښانو څخه څه گټې تر لاسه کېږي؟

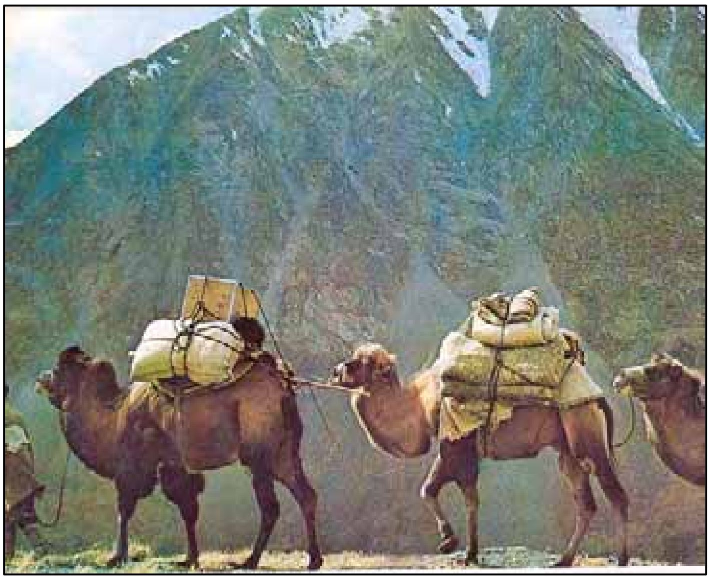

اوښان له ډېر پخوا څخه په افغانستان کې د سوداگرۍ د مالونو د وړو راوړو په خاطر ساتل کیدل. زموږ په هېواد کې دوه ډوله اوښان موجود دي. یو یې یو مندو او بل یې دوه مندوه لري. یو مندولرونکي اوښان چې د عربي په نامه هم شهرت لري، د دوه مندوه لرونکو په پرتله قوي او پیاوړي دي او زیات کار ترې اخیستل کېږي.

دوه مندوه لرونکي اوښان د بلخي (بختي) په نامه هم یادوي او د یومندو لرونکي په پرتله ډېر گړندي دي.

څرنگه چې اوښان د خوړو او اوبو د کموالي په وړاندې زیات مقاومت لري، نو همدا سبب دي چې هغوی ته یې د دښتې د کښتۍ لقب ورکړی دی. کوم وخت چې د سوداگرۍ کاروانونو د هند، چین او اروپا تر منځ تگ راتگ کاوه له افغانستان څخه به د وریښمو له مشهورې لارې څخه تیریدل او له اوښانو څخه به یې کار اخیسته. نن ورځ د عصري نقلیه وسایطو د زیاتوالي له کبله د هغوی ارزښت کم شوی او یوازې کوچیان د خپلو بارونو د وړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړو لپاره له هغوی څخه کار اخلي او هم يې له وړيو، پوستکي او غوښو څخه ګټه اخيستل کېږي. د اوښانو د ښه نسل د ډېريدو، رواجولو او ساتلو په خاطر لازمه ده چې هر وخت د تجربه لرونکو کسانو او د څارويو د کلينيکونو د ډاکترانو د نظريو او مشورو څخه ګټه واخلو.

د افغانستان په کومو سيمو کې د اوښانو ساتل رواج لري. هره ډله دې په دې برخه کې يو تر بله سره مشوره وکړي. بيا دې د هرې ډلې مشر د خپل ګروپ نظر نوروته واوروي. نور دې غوړ ورته ونيسي. په پای کې دې ښوونکی صاحب د هغوی نظرونه بشپړ کړي.

بېلګه ييزې پوښتنې:

تش ځايونه په مناسبو جملو سره په خپلو کتابچو کې وليکئ.

- په افغانستان کې ډوله اوښان او شته.
- په افغانستان کې اوښان د په خاطر ساتل کېږي.
- دوه مندوه لرونکي اوښ ته وايي.
- اوښ د او د کموالي په وړاندې ډېر مقاومت لري.
- د اوښ له او څخه ګټه اخيستل کېږي.
- کله چې اوښ ناروغ شي نو د څارويو .... کلينک ته يې يوسو.
- د زياتوالي د اوښانو ارزښت کم کريدي.
- کوچيان له څخه د خپلو له يو ځای څخه بل ځای ته په وړو راوړو کې کار اخلي.
- په پخوا زمانو کې به چې د سوداګرۍ کاروانونو مالونه د وريښمو د مشهورې لارې څخه وړل او راوړل، په هغه کې د کار اخيستل کيده.

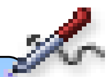

د ټولګي دباندې فعاليت:

د لويانو په مرسته د اوښ د ارزښت په هکله يو مطلب وليکئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوويشتم لوست

لاسي صنايع

موخې:

- د هېواد له لاسي صنايعو سره د زده کوونکو آشنا کول.
- زده کوونکي دې د لاسي صنايعو ډولونه يو له بلـــه څخـــه بېل کړاي شي.

له لاندې لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

له بده مرغه	بدبختانه
لټول	لټون ، پيدا کول

- لاسي صنايع يعنې څه؟
- لاسي صنايع په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟
- سوله د لاسي صنايعو په پرمختگ کې څه اغېزه لري؟

د سپکو صنايعو په ډله کې د نساجي، سپېسيو اوبدلو صنعت، د گنډنې صنعت، د وړې اوبدلو صنعت، د څرمن گنډلو صنعت او نور شامل دي. د دې صنايعو زياته برخه نيغ په نيغه د خلکو د ژوندانه د اړتياوو د لرې کولو لپاره کارول کيږي).

سپکې صنايع له کرنې او مالدارۍ سره نږدې اړيکې لري، ځکه چې د سپکو صنايعو زيـــاتره اومه مواد لکه: پنبه، زغر، کتان، کنف او داسې نور له نباتاتو (بوټو) څخه او څـــرمن، وړۍ، ورېښم او داسې نور له حيواناتو څخه لاسته راځي.

زموږ په هېواد افغانستان کې د اوبدلو بېلا بېل ډولونه لکـــه: (نخـــي، پـــشمي، وريـــښمين منسوجات) (غالۍ، ټغر، شطرنجي، لنگۍ، پوزي، ليمڅي) اوبدل او داسي نور موجود دي. له بده مرغه په دې وروستيو کلونو کې په هېواد کې د امن د نشتوالي له کبله نه يوازې داچـــې لاسي صنايعو پر مختگ ونه کړ، بلکې مخ په کمېدو شول. له دې کبله پـــه هېـــواد کـــې د هميشنۍ سولې ټينگښت، يووالي او د تجربو او نظريو شريکول د صنايعو د پرمختـــگ لاره پرانيزي، تر څو له يوې خوا لاسي صنايع وده وکړي او له بلې خوا د هغوی لپاره د خرڅلاو بازار چې ډېر مهم دی، ولټول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وویشل شي د لاندې موضوعګانو په هکله دې خبرې سره وکړي او وروسته دې د هغوی استازي د خپلې ډلې نظر وړاندې کړي.

- لاسي صنایع او د هغوی ارزښت.
- د لاسي صنایعو په پر مختګ باندې د سولې اغېز او ګټې.

بېلګه ییزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

- د سپکو صنایعو زیاتره برخه د خلکو د اړتیا وو د لرې کولو لپاره لګول کیږي. ( )
- سپکې صنایع له کرنې او مالدارۍ سره نږدې اړیکې لري . ( )
- زموږ په هېواد کې د سپېسینو، وریو، وریښمنو او غالیو اوبدل رواج لري. ( )
- د سپکو صنایعو زیاتره اومه مواد د څارویو او نباتاتو (بوټو) څخه لاسته راځي. ( )
- د لاسي صنایعو ډېرول او ښه کول کورنی اقتصاد پیاوړي او ښه کوي. ( )

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ستاسې د اوسیدو په ځای کې کوم ډول لاسي صنایع رواج دي. هغه د خپلو مشرانو په مرسته ولیکئ او سباته يې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ويشتم لوست

موخې:
- زده کوونکي دې د غاليو او غالۍ اوبدلو له صنعت سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د لاسي صنايعو له پراختيا سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

نړيوال	جهاني ، بين المللي
ډيزاين	طرح کول ، نقشه کول
ونډه	برخه ، سهم
سوداګريز	تجارتي

- د غالۍ اوبدلو صنعت له کومې زمانې څخه زموږ په هېواد کې رواج موندلی دی؟
- د لاسي صنايعو پر مختګ په کورني اقتصاد کې څه اهميت لري؟
- د غالۍ اوبدلو د صنعت پراختيا زموږ د هېواد په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟

د غالۍ اوبدلو صنعت زموږ په هېواد کې اوږده سابقه لري آن تر دې چې له میلاد څخه د مخه دغه صنعت زموږ په هېواد کې رواج درلوده.

دغه صنعت زموږ د هېواد له ډېرو مهمو صنعتونو څخه شمېرل کېږي. غالۍ معمولاً د هغې سيمې په نامه سره چې په کې اوبدل کېږي، ياديږي. لکه: آقچه يي، دولت آبادي، کندوزي، مروي يا موري، قزل ايلاقي، بلوڅي او داسې نور.

افغاني غالۍ پردې سر بېره چې په هېواد کې د ننه خرڅيږي، په بهرنيو هېوادونـــو لکــه، اروپايي او امريکايي هېوادونو کې هم زيات شمېر اخيستونکي لري.

افغاني غالۍ د جنسيت، پايښت، رنګ او ډيزاين له پلوه نړيوال شهرت لري. هر څـــومره چې وکارول شي په هماغه اندازه يې بيه لوړيږي. د غالۍ اوبدلو پر صنعت ســـربېره، د ټغـــر اوبدلو صنعت هم زموږ په هېواد کې وده کړې ده او د هېواد په زياترو سيمو کې رواج لري. قاقمه د ټغرونو ډېر مهم او مشهور ډول دی چې په سر پل او جوزجان کې اوبدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې مونږ هره ورځ له لوست څخه وروسته په خپل بیکاره وخت کې په کــور یــا د غالۍ اوبدلو په کوم کارځای کې کار وکړو، خامخا به نه یوازې د غالۍ اوبدلو کــسب زده کړو، بلکې له وزګارتیا څخه به وژغورل شو. هم به د خپل ښوونځي لګښت برابر کړو او هم به د خپلې کورنۍ او هېواد په اقتصاد کې پوره ونډه واخلو.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو ووېشل شي. له مشورې وروسته دې د هرې ډلې استازې د لاندې موضوع په هکله خبرې وکړي او نور دې له هغه سره مرسته وکړي.

د غالیو سوداګریز ارزښت.

بیلګه ییزې پوښتنې:

تش ځایونه په مناسبو کلمو سره په خپلو کتابچو کې ډک کړئ.

۱– د غالۍ اوبدلو صنعت آن مخکې له............... زمونږ په هېواد کې رواج درلود.

۲– غالۍ په کومو ځایونو کې چې جوړېږي د همغې.......... په نوم یادېږي.

۳– افغاني غالۍ سربیره پر دې چې................ خرڅېږي، له هېــواد څخــه بهــر.........

او.............. ته صادرېږي او هلته خرڅېږي.

۴– افغاني غالۍ د..........، ....، .... او ډیزاین له پلوه نړیوال شهرت لري.

۵– رنګ، مزی (تار)، اوبدل او ډیزاین د غالۍ په جنسیت کې څه اهمیت لري؟

٦– په افغانستان کې څو ډوله غالۍ شته دی، د هغوی نومونه واخلئ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د غالۍ اوبدلو صنعت د کورنیو په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟ په دې هکله د خپلو لویانو په مرسته یو مطلب ولیکئ او ساته یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویشتم لوست

چمیاري

موخه:

- زده کوونکي دې له چمیارۍ سره آشنا شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

لوموني	لگام، قیزه
کوښي	هغه شیان چې په پښو کوي یـــې، پاپوش
کارځای	دستگاه، کارخانه، د کارکولو ځای
ځیر	غور، دقت

- چمیاري یعني څه؟
- د چمیارۍ وده د کورنۍ او ټولنې په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟

چمیاري او بوټ گنډل د سپکو صنایعو له ډلې څخه شمېرل کېږي چې له پخوا وختونو څخه زموږ په هېواد کې رواج لري. چمیارانو به له څرمنې څخه د آس لپاره زیـــن، تانگ، د رکاب پټـــه، لومـــوني او مهار(قیزه) او د خپلو ځـــانونو او نورو خلکو لپاره کوښې جوړولې.

نن ورځ زموږ په هېواد کې له څرمنې څخه د بوټونو مختلف ډولونه، د څرمنې جمپرونـــه، دستکولونه او نور جوړوي. د دغه صنعت تولیدات زیاتره په لویو او کوچنیو کارځایونو کې تر سره کېږي او تر یوې اندازې پورې د خلکو اړتیاوې پوره کوي.

د څرمن کارولو او بوټ گنډلو صنعت نه یوازې د کورنیو په اقتصاد کې ډېر ارزښت لري، بلکې د ټولنې په اقتصاد باندې هم زیاته اغېزه لري.

که چېرې موږ د وزگارتیا په وخت کې د بوټ جوړولو په کوچني او یا لوی کار ځای کې کار وکړو، د یوې مودې له تیریدو څخه وروسته به نه یوازې د بوټ گنډلو کسب زده کړو، بلکې د هغې په وسیله به وکړای شو چې له یوې خوا خپل کار مخته بوزو او له بلې خـــوا د خپلې کورنۍ او ټولنې د اقتصاد په پیاوړتیا کې پراخه ونډه واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې
د ننه فعالیت

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو وویشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره د خبرو اترو وروسته د لاندې مطلب په هکله وغږېږي او نور دې په ځير سره غوږ ورته ونيسي.

د چمیارۍ اقتصادی ارزښت

بیلګه ییزې پوښتنې:

–د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو او غلطو جملو پــه وړانــدې د (غ) تــوری ولیکئ.

۱ – چمیاري دروند صنعت دی. (   )

۲– د بوټ ګنډلو او څرمنیزو جمپرونو ګنډل د کورني په اقتصاد کې دومره زیات ارزښت نــه لري. (   )

۳– د بوټ ګنډلو د صنعت وده ددې سبب کېږي چې د بوټونو له پلوه زموږ د ټولنې د وګـــړو اړتیاوې تر سره شي. (   )

– فکر په کې وکړئ او بیا ځواب ورکړئ.

۴– د بوټ ګنډلو د کسب زده کړه زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

۵– که چېرې د لوست ویلو تر څنګ د بوټ ګنډلو کسب هم زده کړو، زموږ شخصي ژوندانه ته څه ګټه رسوي؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغه کارځایونو او هغو کسانو نومونه ولیکئ چې په یوازې توګه ستاسې په سیمه کې د چمیارۍ په چارو بوخت دي او سباته یې په ټولګي کې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلرویشتم لوست

خامک گنډل

موخې:

- زده کوونکي دې له لاسي صنايعو او خامک گنډنې سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د خامک گنډنې جلا جلا ډولونه بيل کړاي شي.
- زده کوونکي دې د ستن گنډنې له صنعت سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

غاړه	ورمير، دلته د ټټر په مانا ده
گراف	د خامک يو ډول دی.
پلاوي	استازی، نماينده ،هئيت.
پايله	نتيجه

- خامک گنډنه يعني څه؟
- د خامک گنډنې زده کړه د کورنۍ او ټولنې په اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

خامک گنډنه د ستن گنډنې د لاسي صنعت له جملې څخه ده چې په زياتره کورنيو کې تر سره کېږي. په هېواد کې دننه او له هېواد څخه دباندې زيات اخيستونکي لري.

دغه صنعت بيل بيل ډولونه لري چې له خولۍ گنډنې، غاړې (ټټر) گنډنې، دستمال گنډنې او داسي نورو څخه عبارت دي چې د اته پاڼي (هشت برگ)، پسته گل او نورو پــه شــکل گنډل کېږي.

د ستن گنډنې ځينې توکي لکه غاړه، ښځينه ټيکري او نارينه څادرونه، د پرتاگه پــايڅې د ميز او بکس د سر دستمالونه او نور چې د ستنې په واسطه په لاس گنډل کېږي، د گل گنډنې د ماشين په واسطه هم گنډل کېږي. دغه توکي د هېواد دننه او بهر، دوارو کې خرڅيږي. پر خامک گنډنې سر بيره چرمه گنډنه او گراف گنډنه هم زموږ په هېواد کې رواج لــري. پــه چرمو گنډلي کميسونه چې زموږ د هېواد د ښځو او نارينه وو له خوا گنډل کېږي، په هېواد کې دننه او له هېواد څخه بهر زيات اخيستونکي لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وويشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره له مشورې څخه وروسته د لاندې مطلبونو په باره کې خبرې وکړي او نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونيسي. په پای کې دې ښوونکي صاحب د هغوی خبرې بشپړ کړي.

- په کورنيو کې د ستن ګنډنې ارزښت
- په ټولنه کې د ستن ګنډنې اقتصادي ارزښت

بېلګه ييزې پوښتنې:

– د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د غلطو جملو په وړاندې د (غ) توری وليکئ

١– د ستن ګنډنې او خامک ګنډنې صنعت زموږ د ټولنې په زياترو کورنيو کې رواج لري.( )

٢– زموږ د هېواد زياتره ځوانان او تنکي ځوانان په خامک ګنډنې جوړې شوې غاړې (ټټرونـــه) آغوندي. ( )

٣– د خامک ګنډنې بيل بيل ډولونه سر ببره پردې چې په هېواد کې دننه ترينه خلک ګټه اخلي، بهرته هم صادرېږي. ( )

۴– د مېزونو او بکسونو د سر دستمالونه چې په خامک ګنډنه جوړ شوي وي، زموږ د هېواد په کلو او بانډو کې زيات رواج لري. ( )

۵– په چرمه جوړ شوي کميسونه زياتره په ښارونو کې اغوستل کېږي. ( )

– له فکر کولو نه وروسته ځواب ورکړئ.

٦–که چېرې زموږ د هېواد د خامک ګنډنې توکي د خرڅلاو بازار ونه لري، پايله به يې څه وي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ستاسې په سيمه کې څه ډول لاسي ګنډنې رواج لري؟ د خپل مور او پلار په مرسته د هغوی نمونه ترتيب کړې او په ټولګي کې يې وواياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشتم لوست

زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابریکې

موخې:
- زده کوونکي دې د اوبدلو له فابریکو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د اوبدلو د صنعت جلا جلا ډولونه یو له بله څخه بیل کړای شي.

- زموږ په هېواد کې کوم ډول صنعت زیات پرمختګ کړی دی؟
- زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابریکې کومې دي؟
- ټوکر اوبدل د صنعت په کوم ډول پورې اړه لري؟

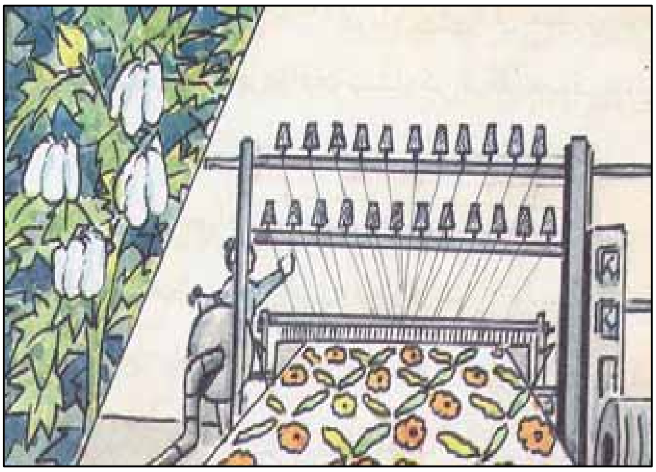

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

تپل	تحمیلول
لامل	سبب، علت

په افغانستان کې د اوبدلو بېل بېل ډولونه لکه سپینسین، وړین، سوندي او وریښمین ټوکران، غالۍ، ټغرونه، شطرنجۍ، پوزي او داسې نور رواج لري. له دې جملې څخه د غالیو او ټغرونو صنعت د هېواد په دننه او بهر کې زیات ارزښت لري.

د نساجۍ او ټوکرانو اوبدلو صنعت د سپکو صنایعو له ډلې څخه شمېرل کېږي. دغه صنعت زموږ په هېواد کې له تپل شوې جګړې څخه د مخه زیات تولیدات درلودل، خو په دې دوو وروستیو لسیزو کې په ټپه ودرېد.

د سولې او هوسایني په منځته راتګ سره دولت په دې هڅه کې دی چې دغه صنعت بیا راژوندی او وده ورکړي.

زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابریکې د بګرامیو نساجۍ فابریکه، د ګلبهار د نساجۍ فابریکه، د پلخمرې او جبل السراج د نساجۍ فابریکې، د کندهار د وړیو اوبدلو فابریکه، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلخمري د وړیو اوبدلو فابریکه او د څرخي پله د وړیو اوبدلو فابریکې څخه عبارت دي، چې له دې جملې څخه کولی شو د ګلبهار او بګرامیو د نساجي له فابریکو څخه یادونه وکړو.

د بګرامیو نساجۍ فابریکه:

د بګرامیو د نساجۍ فابریکه د بګرامیو د ولسوالۍ په سیمه کې پرته ده. په **۱۳۴۶** لمریز کال کې یې د چین د هېواد په مرسته د (۷۲۰) ملیونو افغانیو په پانګې په کار پیل وکړ چې څلور تولیدي برخې، لکه نختابي، اوبدل، رنګول او تخنیک یې درلودې.

په دې فابریکه کې (۴۶۰۰) کسه کارګران او اداري کارکوونکي په کار بوخت وو او هر کال یې یوه اندازه د یادونې وړ تولیدات درلودل. اوس د جګړو له امله له فعالیت څخه لویدلې ده او زیاتره ماشینونه یې وران، ویجاړ او یا هم لوټ شوی دی.

د ګلبهار نساجي فابریکه:

ددې فابریکې د جوړیدو کار په **۱۳۴۲** لمریز کال کې پیل شو. په **۱۳۴۹** لمریز کال کې یې د ۶,۶ ملیونو افغانیو په پانګه په فعالیت پیل وکړ. د اتوماتیک اوبدلو څانګې یې درلودې او د رنګولو په وسایلو او ټاپه کولو سره سنبال و. دغې فابریکې د سپنسینو ټوکرانو پر اوبدلو سربېره د خلکو د اړتیا وړ کمپلې هم تولیدولې.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په دوو ډلو ووېشل شي. هره یوه ډله دې د نساجي د تولیداتو د پرمختګ او نه پر مختګ په هکله یوه له بلې سره خبرې وکړي او د هغو لاملونه دې ولټوي.

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱. د بګرامیو د نساجي فابریکه چېرې پرته او په کوم کال کې جوړه شوی ده؟
۲. د بګرامیو د فابریکې تولیدي څانګې څو وې؟ د هرې یوې نوم واخلئ.
۳. د ګلبهار فابریکه په سپنسینو ټوکرانو سربېره نور کوم شیان تولیدوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږویشتم لوست

زموږ په هېواد کې د برېښنا د تولید فابرېکې

موخې:

- د برېښنا له انرژۍ سره د زده کوونکو اشنايي.
- زده کوونکي دې د برښنا له وسايلو څخه سمه ګټه واخيستلای شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

پلټنه	لټونه، لټول
سروې	پلټنــه ، د لومړنيــو معلومــاتو راغونډول

- زموږ په هېواد کې له برېښنا څخه څه وخت ګټه واخيستل شوه؟
- سيندونه د برېښنا په توليد کې څه رول لري؟
- آيا کولی شئ چې د هېواد د برېښنا د توليد د څو دستګاوو نومونه واخلئ؟

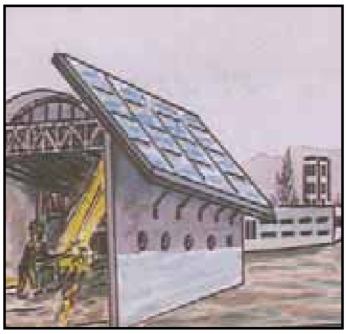
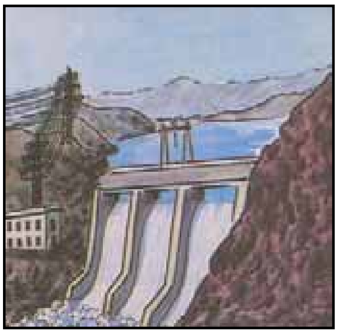

له حرارتي برېښنا څخه چې د جنراتورونو په واسطه توليدېږي د لومړي ځل لپاره زموږ په هېواد کـــې د امير عبدالرحمن خان په زمانه کې کار واخيستل شو چې د کوچنۍ داينمو په واسطه توليديده او د څـــو څراغونو د روښانولو ظرفيت يې درلود. وروسته د حرارتي برېښنا د توليد کوچني ماشينونه په کابـــل، ننګرهار او پغمان کې په کار ولويدل.

اوبيزه برېښنا د اوبو ګرځوونکو بندونو په واسطه توليدېږي. په افغانستان کې کلـــه چـــې صنعت پرمختګ وکړ له روانو اوبو څخه د برېښنا د توليد لپاره سروې او پلټنې پيل شوي.

افغانستان له جغرافيايي پلوه يو غرنی هېواد دی. د مستو او څپاندو سيندونو موجوديت يې د برېښنا په توليد کې د ارزانه او ګټورو منابعو له ډلې څخه وګڼل شول چې موږ دلته د برېـــښنا د توليـــد هـــره فابرېکه په لنډه توګه مطالعه کوو.

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱– زموږ په هېواد کې د اوبيزي برېښنا لومړنۍ فابرېکه د جبل السراج فابرېکه ده چې په **۱۲۹۳** لمريز کال کې د انگليسي کارپوهانو په مرسته د سالنگ د سيند دپاسه سروې او نقـــشه يـــې واخيستل شوه. دغې دستگاه لومړی د کابل ښار او بيا وروسته د جبل السراج او چاريکـــار ښارونه روښانول. اوس يوازې د هغې له برېښنا څخه د پروان ولايت گټه اخلي.

۲– **د پلخمري د برېښنا د توليد دستگاه:** دغه دستگاه د کندوز د سيند دپاسه جوړه شوی ده. د هغې د برېښنا له انرژۍ څخه د پلخمري د سمنټو په فابرېکې، د بغلان د قنـــد جوړولـــو پـــه فابرېکې او د پلخمري د سيلو په فعالولو کې کار اخيستل کيده.

۳– **د وردگو د چک د برېښنا د توليد بند:** دغه دستگاه درې توربينونه لري او د هغې د برېښنا له انرژۍ څخه د کابل ښار په روښانولو کې کار اخيستل کيده.

۴– **د ماهيپر، سروبي، نغلو او درونټې د برېښنا د توليد دستگاوې:** د برېښنا د توليد دغه دستگاوې د کابل د سيند د پاسه جوړې شوی دي چې د ماهيپر، سروبي او نغلو بندونو د برېښنا له انرژۍ څخه د کابل ښار په روښانولو او د درونټې له برېښنا څخه د جـــلال آباد د ښار په روښانولو کې کار اخيستل کېږي.

۵– **د کجکي د برېښنا د توليد بند:** زموږ په هېواد کې د برېښنا د توليد تر ټولو لوی بند دي چې د هېواد په سويل لويديځ کې د هلمند د سيند دپاسه جوړ شوي دي. د برېښنا له انرژۍ څخه يې گاونډي ولايتونه لکه: هلمند، کندهار، او نورې سيمې گټه اخلي.

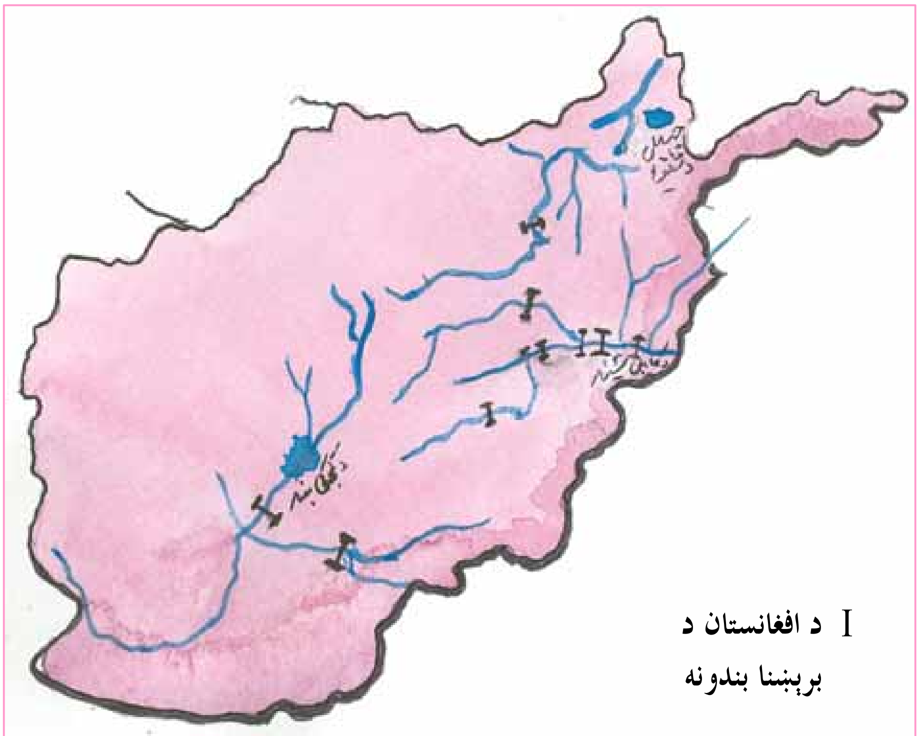

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په دوو ډلو وویشل شي.
لومړۍ ډله دې په هېواد کې د برېښنا د تاریخچې په هکله او دویمه ډله دې په هېواد کــې د برېـــښنا د تولیـــد د پام وړ دستګاوو په هکله یو له بله سره خبرې اترې وکړي او بیا دې د دواړو ډلو اســـتازي د خپلـــو ډلــو نظـــر په ټولګي کې ولولي.

ښېلګه ییزې پوښتنې:

۱– د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې له حرارتي برېښنا څخه کار اخیستل کېده او که له اوبیـــزې برېښنا څخه؟
۲– د جبل السراج د برېښنا د بند نقشه په کوم کال کې د کوم سیند دپاسه واخیستل شوه؟
۳– د پلخمري د برېښنا له انرژۍ څخه کومو موسسو ګټه اخیسته؟
۴– د ماهیپر، سروبي، نغلو او درونټې د برېښنا بندونه د هېواد په کومو سیمو کې پراته دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:
زده کوونکي دې د ۵۸ مخ نقشې څخه په ګټې اخیستنې سره د هېواد د برېښنا د سترو بندونو موقعیت په نښه او سبا دې په ټولګي کې نورو ته وښيي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه ویشتم لوست

د سیمنټو جوړولو فابریکې

موخه:

- زده کوونکي دې د سیمنټو جوړولو له فابریکو سره اشنا شي.

۱- له سیمنټو څخه په څه شي کې کار اخلو؟

۲- زموږ په هېواد کې د سیمنټو جوړولو څو فابریکې موجودې دي؟

له سیمنټو څخه د کورونو، جوماتونو، ښوونځیو، پلونو او نورو ودانیو په جوړولو کې کار اخیستل کېږي. دغې صنعت زموږ په هېواد کې تریوې اندازې پورې وده کړې ده او سیمنټ یې ښه جنسیت لري.

د سیمنټ جوړولو ډېرهستره فابریکه، د غوري د سیمنټو فابریکه ده چې په ۱۳۲۲ لمریز کال کې د چک او سلواک په تخنیکي او اقتصادي مرسته بشپړه او د هېواد پــه ســاختماني چارو کې یې زیات خدمتونه سرته رسولي دي.

د جبل السراج دسیمنټو جوړولو فابریکې په ۱۳۳۷ لمریز کال کې په فعالیت پیل وکړ د دې فابریکې کلنی تولید (۳۸۲۲۶) ټنو په شاوخوا کې و.

دغې ساختماني ارزښتناکې مادې ته د ورځ په ورځ زیاتیدونکی اړتیا له امله د ســیمنټ جوړولو فابریکو په هرات او کندهار کې هم په تولید پیل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي.
هره ډله دې په دې هکله چې له سیمنټو څخه څه کار اخیستل کېږي، خبرې وکړي او بیا دې د دوی د استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر خپلو ټولګیوالوته څرګند کړي.

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱- د غوري د سیمنټو فابریکه په کوم کال کې جوړه شوه؟

۲- د غوري د سیمنټو فابریکې د کوم هېواد په مرسته په کار پیل وکړ؟

۳- د افغانستان سیمنټ څه ډول جنسیت لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ستاسې په سیمه کې له سیمنټو څخه څه کار اخیستل کیداي شي، په دې هکله یو مطلب ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

فلزي صنایع

موخې:

- زده کوونکي دې څه ناڅه له فلزي صنایعو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د فلزاتو په ارزښت وپوهیږي.
- زده کوونکی دې د فلزي تولیداتو مختلف ډولونه یو له بله څخه بیل کړاي شي.

۱ – آیا کولای شئ ووایاست چې څو ډوله فلزات پیدا کیږي؟
۲ – له کوم ډول فلزي وسایلو څخه کار اخلئ؟
۳ – زموږ په هیواد کې فلزي وسایل چیرې جوړیږي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

سابقه	لرغوني
پیش	آهنګر
استخراج	را ایستل
استحصال	حاصلول، لاسته راوړل

فلزي صنعت زموږ په هیواد کې ډیر لرغوني دي. پښتانو به پخپلو کوچنیو دستګاوو کې د پولادو او اوسپنې څخه جلا جلا فلزي سامانونه لکه: اره، تیشه، لور، څټک، یوم، تبر او داسي نور جوړول.

حلبي جوړوونکو به د اوسپنې د څادرو له تختو څخه سطلونه، چاي جوشونه او د لرګیو او تیلو د بخاریو بیل بیل ډولونه جوړول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسګرانو به له مسو څخه د ډوډۍ خوړلو د کاسو جلا جلا ډولونه او د ډوډۍ پخولـــو مختلف دیګونه جوړول په دې توګه د وخت په تیریدو سره دغه صنعت له کوچنیو دستګاوو څخه لویو دستګاوو ته پر مختګ وکړ. په دې ترتیب ویلی شو چې فلزي صنایع د فلزاتو د را ایستلو او په صنعت کې د هغوی له کارولو څخه عبارت دي:

رنګه فلزي صنایع: د رنګه فلزاتو له استحصال، بډاى کولو او ویلي کولو څخه لکه: مـــس، قلعي، سرب، نکل، المونیم، منګنیز، سره زر، سپین زر او داسې نور له رنګه فلزاتو څخـــه د برېښنا د انرژۍ په لېږدولو او د ګاڼو په جوړولو کې کار اخیستل کېږي.

د فلزي تولیداتو د لویو دستګاوو له ډلې څخه کولاى شو چې د جنګلک د فابریکې یادونـــه وکړو.

د جنګلک کارخانې:

د جنګلک کارخانې د کابل په ښار کې موقعیت لري. په ۱۳۴۹ لمریز کال کې د روسیې (پخواني شوروي اتحاد) په مالي او تخنیکي مرسته بشپړې شوې دي. دوې تولیـــدي برخـــې لري.

یوه یې د فلزي سامان آلاتو لکه: د مېز، چوکۍ، چپرکټ، لاسي کراچۍ، مـــیخ، فلـــزي دروازې او المارۍ، د موټرو پرزې، سیخ ګول او داسې نورو د تولید څانګه او بله څانګه یې د ترکانۍ څانګه ده.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو وویشل شي. یوه ډله دې پـــه هېواد کې د شخصي فلزي صنایعو په اړوند او بله ډله دې د جنګلک د کارخانو پـــه هکلـــه سره وغږیږي او بیا دې وروسته د دوی استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټـــولګي کـــې څرګند کړي.

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱– پښتان پخپلو فلزي دستګاوو کې کوم ډول فلزي شیان جوړوي؟
۲– رنګه فلزات له کومو شیانو څخه عبارت دي؟ نومونه یې واخلئ.
۳– حلبي جوړوونکي د اوسپنې له تختو څخه کوم شیان جوړوي؟
۴– د جنګلک کارخانې کوم شیان تولیدوي؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:
د فلز په هکله د لویانو په مرسته یو مطلب ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

زمونږ په هېواد کې حجاري او ترکاڼي

موخې:

- د لرګيو له صنعت سره د زده کوونکو څه نا څه اشنايي
- د حجارۍ له صنعت سره د زده کوونکو آشنايي

۱- له لرګيو څخه په کومو چارو کې کار اخيستل کېږي؟

۲- حکاکان او کاڼي جوړوونکي د مرمرو له ډبرو څخه ډول شيان جوړوي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

حجاري	ډبرين صنعت، يعني له تيږي څخه د شيانو جوړولو صنعت
حجر	تيږه ، ډبره
حکاکان	هغه کسان چې په ډبره کې ليکل کوي
موبل او فرنيچر	ميز، چوکۍ ، کوچ، الماری، فرش وظرف او نور

د لرګيو صنعت له پخوا څخه زمونږ په هېواد کې دود و. ترکاڼانو به له لرګيو څخه دروازې، کړکۍ، يوې، ميزونه، چوکۍ، الماری او داسې نور توکي جوړول.

په نورستان کې له لرګيو څخه جوړ شوي صندوقونه، چوکۍ او ميزونه ډېر په زړه پورې او ارزښتناک وو چې د سيلانيانو پام يې ځانته وراړولو. د لرګيو صنعت او له هغې څخه ګټې اخيستنې ورو ورو پر مختګ وکړ تر هغو چې د ترکاڼۍ کوچنۍ دستګاوې په لويو فابرېکو واوښتې. د افغان ترکاڼۍ فابريکه په کابل کې جوړه شوه. دغه فابرېکه په هېواد کې د لرګيو يوازېنۍ فابرېکه ده چې د سيمې په کچه د ايران او پاکستان له دولتونو سره د لرګيو د صنعت په توليد کې سيالي کولی شي. دغه فابريکه د توليد، ترميم او روزنې برخې لري چې د رنګمالۍ، کيندنې، پلې او چوکاټ جوړونې برخې هم په هغې کې په فعاليت بوختې دي. توليدات يې د هېوادوالو د اړتيا وړ د موبل او فرنيچر مختلفو ډولونو، الماريو، دروازو او کړکيو څخه عبارت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

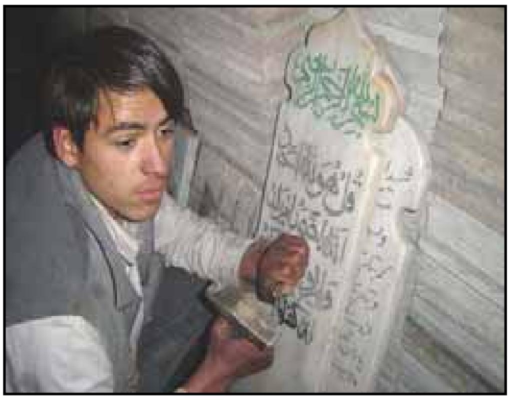

د حجارۍ صنعت هم د ترکانۍ د صـــنعت په څېر د پخوا راهیسې زموږ په هېـــوادکې رواج لري. د مرمرو او رخام له ډبرو څخـــه د هېـــواد تکړه ډبرې توږونکي د کورونو او نورو تعمیرونو لپاره ښکلي ډبرې او همدارنګه د لوښو مختلـــف ډولونه، لکه: سګرټ دانۍ، ګلدانۍ، د ډبرو پیالې، میزونه او داسې نور شیان جوړوي.

اووه رنګه ډبره چې د (سنګ هفت قلم) په نامه یادیږي او د هرات په ولایـــت کـــې د خواجـــه عبدالله انصار د زیارت تر څنګ پرته ده ځانګړې هنري او تاریخي ارزښت لري.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب له لارښوونې سره سم په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د لرګیو د صنعت په اړوند او دویمه ډله دې په هېواد کې د حجارۍ دصنعت په اړوند یو له بل سره مباحثې وکړي او بیا دې د هغوی استازي د خپلو اړوندو ډلو نظر ټولګیوالوته ووایي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱ – د هغو شیانو نمونه واخلئ چې ترکاڼان یې له لرګیو څخه جوړوي؟

۲ – زموږ د هېواد د کوم ولایت د لرګیو صنعت ډېر شهرت لري؟

۳ – ډبرې توږونکو له ډبرو څخه کوم ډول شیان جوړول، نمونه یې واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانوپه مرسته د هغو شیانو نمونه ولیکي چې د دوی په ځای کې له لرګیو څخه جوړیږي او په ټولګي کې دې ولولي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیرشم لوست

په افغانستان کې سوداګري

موخې:
- په افغانستان کې له سوداګرۍ سره د زده کوونکو آشنايي
- زده کوونکي دې د سودا ګرۍ بېلابېلـــې لارې چـــارې زده کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

اړتيا	ضرورت
بهرني	خارجي
مروج	دوديز، رواج، رواجي
تړاو	ارتباط
مارکيټ	بازار

- سوداګري څه شی ده؟
- سوداګري په يوه هېواد کې څه اغېز لري؟
- کوم ډول حاصلات او لاسته راوړنې د هېواد سوداګري تشکيلوي؟

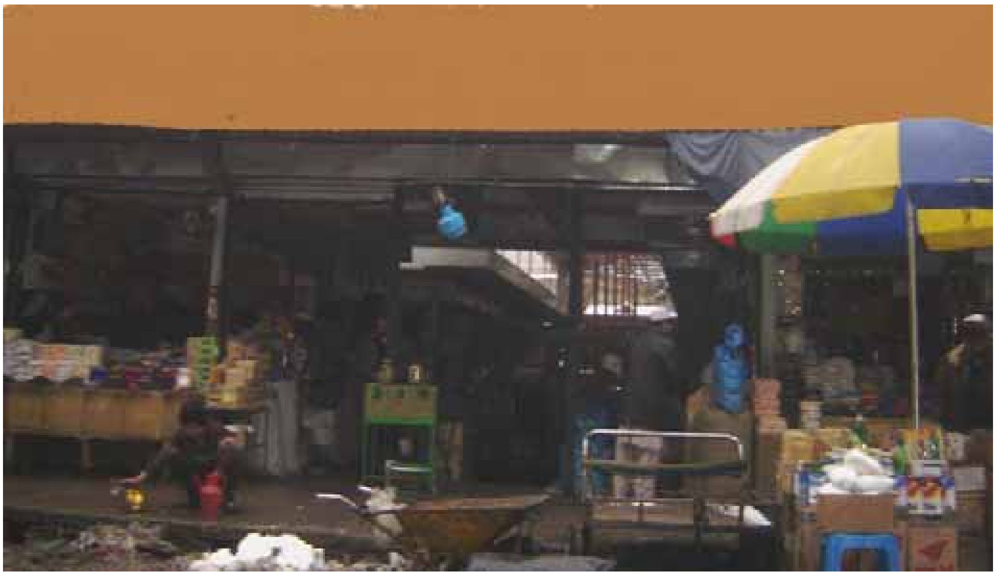

انسانان د خپلو اړتياوو د پوره کولو لپاره اړ دي چې جوړ شوي شيان نورو ته وړاندې کړي او په بدل کې يې د خپلې اړتيا وړ شيان له نورو څخه لاسته راوړي. د خلکو دغه اړتيـــاوې او د هغوی اړتياوو چمتو کولو او غوښتلو ته سوداګري ويل کېږي. سوداګري په دوه ډولـــه ده.

۱ – کورنۍ سوداګري ۲ – بهرنۍ سوداګري

د هر هېواد ښېرازي او پر مختګ د هغه هېواد په پيداوار او د توليد د اندازې په زياتوالي پورې اړه لري. په هره اندازه چې د يو هېواد د پيداوارو د لېږلو اندازه زياته وي پـــه همغـــه اندازه بهرنۍ پيسې هغه هېواد ته ډېرې راوړل کېږي. د هغه هېواد اقتصاد پياوړی کېږي او د هغه هېواد د مروجو پيسو ارزښت لوړيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دې چې زموږ هېواد په وچه کې پروت یو هېواد دی او له آزادو اوبو او سمندرونو سره نیغ په نیغه کوم تړاو نه لري، خو بیاهم د نړۍ د سوداګرۍ له زیاتو مـارکیټونو سـره سوداګریز تړاو لري. د افغانستان سوداګري په ټولیز ډول د کرنې او د څارویو په پیـداوارو باندې ولاړه ده. که څه هم زموږ په هېواد کې صنعتي چارو پر مختګ نه دی کړی، لـه دې سره سره لاسي صنعت لکه: غالۍ او ټغرونه یا داسې نور رواج لري. له همدې امله زمـوږ د هېواد د صادراتو لومړی قلم د کرنې او مالدارۍ پیداوار تشکیلوي.

افغانستان هر کال د کرنې یوه زیاته اندازه پیداوار لکه: وچې او تازه مېوې د پاکستان او هندوستان هېوادونو ته لیږي. همدارنګه یوه زیاته اندازه وچه میوه لکه: بادام، پسته او ممیـز اروپایي او امریکایي هېوادونو ته هم لیږل کېږي.

زموږ د هېواد د څارویو پیداوار لکه: وړۍ، پوستکي، قره قل پوستکي، او کولمې اروپایي بازارونو او د نړۍ نورو هېوادونو ته وړل کېږي. د همدغه پیداوارو له لارې یوه زیاته اندازه بهرنۍ پیسې زموږ هېواد ته راځي او د هېواد د اقتصاد په پیاوړتیا باندې ډېر اغېز کوي.

زده کوونکي دې د ښوونکي تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لوست غوره او د پام وړ مطلبونه په لنډه توګه ووايي او د هغوی ګټې دې په ټولګي کې بیان کړي.

ښېلګه بیزې پوښتنې:

– د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

۱– د هر هېواد ښېرازي او پر مختګ د هغه هېواد د پیداوارو په اندازې پورې اړه لري. (   )

۲– سره له دې چې افغانستان په وچې کې را ګیر هېواد دی، له دې سره سره هم د نړۍ د سوداګرۍ د مارکیټونوسره تړاو لري. (   )

۳– د افغانستان سوداګري په ټولیزه توګه په لاسي صنعت باندې ولاړه ده. (   )

۴– د افغانستان د سوداګرۍ د پام وړ او غوره قلمونه له غالیو او وچو مېوو څخه عبارت دي. (   )

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د هغو شیانو او جنسونو لست ترتیب کړي چې زموږ د هېواد سوداګران یې له بهر څخه راوړي. هغه دې بیا په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یودېرشم لوست

کورنۍ سوداګري

موخې:

- زده کوونکي دې له کورنۍ سوداګري سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې وارداتي او صادراتي قلمونه یو لـه بـل څخـه جلا، جلا ولیکي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

توکي	مواد ، شیان
زمینه	طرح، موضوع، متن یا هغه څه چې نقشه یې په مخ واخیـستل شي
رول	تمثیل، اهمیت، برخه
پلورل	خرڅول
پیرودل	اخیستل، رانیول

- کورنۍ سوداګري د هېواد په اقتصاد باندې څه اغېز لري؟
- سوداګر په هېواد کې د ننه کوم شیان وړاندې کوي؟

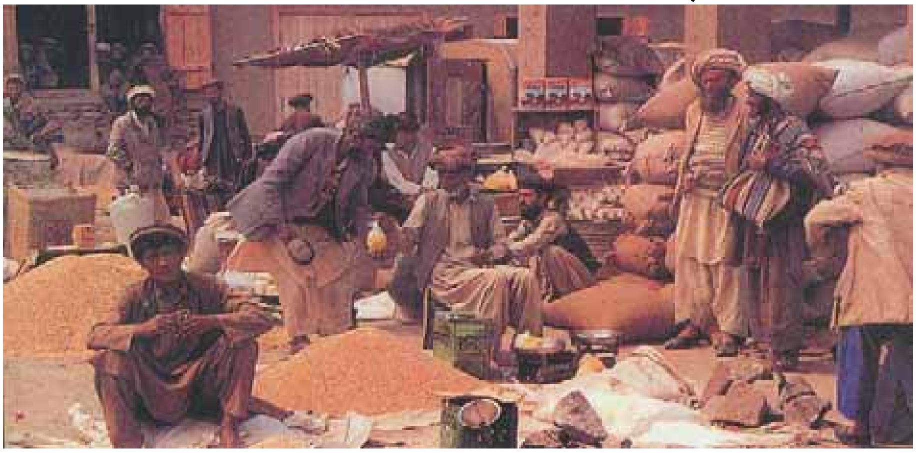

کورنۍ سوداګري د هېواد د اقتصادي فعالیتونو غوره او ډېره د پام وړ برخه جوړوي چې د کورنیو سوداګرو په مرسته تر سره کېږي. دغه سوداګري د کار د پیدا کیدو لپـاره د آزادې پانګې اچونې زمینه برابروي چې د پیداوارو په لوړولو او د هېواد د اقتصاد په پرمختـګ او غوړیدا کې ښه اغېز لري.

کورنۍ سوداګري نه یوازې ښارونه یو له بله سره نښلوي بلکې د هېواد د بېلابېلو قومونو، قبیلو او خلکو تر منځ ټولنیزو، فرهنګي، اقتصادي او سیاسي اړیکو ته پراختیا ورکوي. کوچني سوداګر له کلیو څخه کوچنیو ښارونو او کله هم د هېواد لویو ښارونو ته د سوداګرۍ توکي وړي او په بدل کې یې له لویو ښارونو څخه کوچنیو ښارونو، ولسوالیو او لرې پرتو کلیوته د خلکو د اړتیا وړشیان وړي. له دې لارې څخه ګټه تر لاسه کوي او هم د خپلو خلکو اړتیاوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره کوي. دغه سوداګر ډېر اومه توکي، مېوې، د لاسي صنعت پيداوار او څاروي ښارونو ته وړاندې کوي او په بدل کې يې د اړتيا وړشيان خپلو اړوندو سيمو ته وړي.

زمونږ په هېواد کې وروستۍ څو کلنې جګړې د سوداګرۍ په چارو باندې هم خپل بد اغېز په ځای پرېښود.

د لنډ مهالې او منځ مهالې اداري او اسلامي دولت په منځته راتلو سره پــه هېــواد کـــې سوداګري بياله سره وغوړيده او د آزاد بازار لپاره يې زمينه برابره کړه.

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي، هر يودې د کورنۍ سوداګرۍ په باره کې له بل سره وغږېږي او د ټولګي په وړاندې دې د خپلې ډلې نظر څرګند کړي.

بيلګه ييزې پوښتنې:

١- کورنۍ سوداګري د ښارونو او کليو د خلکو تر منځ څه رول لوبولي شي؟ بيان يـــې کړئ.

٢- کورني سوداګر کوم توکي د کليو او ښارونو تر منځ وړي او راوړي؟

٣- ستاسې په سيمه کې کوم شيان پلورل او پيرودل کېږي؟ د هر يو نوم واخلي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته په کورنۍ سوداګرۍ باندې د وروستيو څو کلنو جګړو د اغېز په هکله يو مطلب وليکي او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه دېرشم لوست

بهرنۍ سوداګري

له نوو لغتونو سره آشنا شئ.

مفهوم	پوهول شوي، هغه څه چې سړي پرې پوه شي
بهرنۍ	خارجي
توکي	مواد، شیان
ذهن	زیرکي، څوره، څره
وده	نمو، انکشاف

موخې:
- زده کوونکي دې د بهرنۍ سوداګرۍ په مفهوم باندې وپوهېږي.
- زده کوونکي دې د افغانستان د بهرنۍ سوداګرۍ له تاریخچې سره آشنا شي .

- د افغانستان د بهرنۍ سوداګرۍ د تاریخچې په هکله څومره پوهېږئ؟
سوله د بهرنۍ سوداګرۍ او د هېوادونو تر منځ د ښو اړیکو په برخه کې څه اهمیت لري؟
– وروستیو څو کلنو جګړو زمونږ په بهرنۍ سوداګرۍ باندې څه اغېز کړی دی؟

افغانستان په پخوا وختونو کې د آسیا او اروپا د لویو وچو تر منځ د سوداګرۍ د لارې په اوږدو کې پروت و چې چین څخه به وریښمین او د سوداګرۍ نور توکي او له هند څخه به درمل او مصالحه باب د افغانستان له لارې د پخواني یونان او روم خاورې ته او له همدغو ځایونو څخه به د سوداګرۍ توکي له همدغې لارې آسیایي هېوادونو ته وړل کیدل. له دې امله د سوداګرۍ دغه لیکه د وریښمو د لارې په نامه مشهوره شوه، چې تر اوسه پورې زمونږ د هېواد د خلکو په سینو او تاریخونو کې همداسې ځلانده پاتې ده.

څرنګه چې په افغانستان کې صنعتي پیداوارو پوره وده نه ده کړې نو له دې کبله زمونږ خلک اړ کېږي چې د خپلې اړتیا وړ شیان له بهر څخه راوړي. له دې امله افغانستان د نړۍ له یو شمېر هېوادونو سره د سوداګرۍ اړیکې ټینګې کړي دي.که څه هم له کورنیو جګړو د مخه په هېواد کې یو شمېر فابریکې وې، خوله بده مرغه د وروستیو څو کلنو جګړو او پرله پسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچکالیو په ترڅ کې زموږ د هېواد کرنیز، صنعتي او د مالدارۍ پیداوار چې زموږ د بهرنۍ سوداګرۍ لوړه برخه یې جوړوله، زیانمن شوي دي او یا هم په بشپړه توګه له منځه تللي دي.
له نیکه مرغه د انتقالي او اسلامي جمهوري دولت په منځته راتګ سره سوله زموږ هېواد ته راغله او بهرنۍ سوداګرۍ وغوړېده. یو شمېر تولیدي کارخانې له سره جوړې او په تولید یې پیل وکړ. حکومت پریکړه وکړه چې د هېواد د اقتصاد د پر مختګ او غوړېدنې لپاره کورني او بهرني پانګه وال د پانګې اچونې لپاره وهڅوي او سوداګرۍ ته له سره وده او سمون ورکړي.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په څو ډلو ووېشل شي.
- دسوداګرۍ د تاریخچې
- له جګړو څخه د مخه سوداګرۍ
- له جګړو څخه وروسته سوداګرۍ

په هکله دې یو له بل سره خبرې وکړي او په ټولګي کې دې هغه وړاندې کړي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱– افغانستان په پخوا وختونو کې له کومو هېوادونو سره د سوداګرۍ اړیکې درلودې؟
۲– د افغانستان د سوداګرۍ مشهوره لاره په کوم نوم نومول شوې وه؟
۳– څو کلنو وروستیو جګړو د افغانستان په بهرنۍ سوداګرۍ باندې څه اغېز کړی دی؟
۴– د افغانستان اسلامي جمهوریت د هېواد د اقتصاد د ودې لپاره څه ډول پرېکړه وکړه؟

له ټولګي څخه بهرکار او فعالیت:
زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته د ځینې هغو توکو لست جوړ کړي چې د سوداګرو په مرسته له بهر څخه هېواد ته راوړل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دري دېرشم لوست

د افغانستان واردات او صادرات

موخې:

- زده کوونکي دې صادرات وپېژني.
- زده کوونکي دې د وارداتو په هکله معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې وارداتي او صادراتي توکي يو له بله څخه جــلا کړای شي.
- زده کوونکي دې د هېواد د اقتصاد له پياوړتيا سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

جلا	بیل
زنکی	زیره
عایدات	در آمد
منبع	سر چینه

- آيا پوهيږئ چې صادرات څه ته ويل کېږي؟
- آيا پوهيږی چې واردات څه مفهوم لري؟
- آيا د هېواد د وارداتي توکو نومونه اخيستی شئ؟

که چېرې په يو هېواد کې کرنيز، مالداري، صنعتي او کاني (معدني) پيداوار په زياتــه اندازه توليد او تر لاسه شي د دغو توکو زياته برخه بهرته د خرڅلاو لپاره لېږل کېږي. د دغو توکو بهر لېږلو ته صادرات ويل کېږي.

زموږ د هېواد د صادراتو د پام وړ قلمونه دادي: پنبه، وچې او تازه مېوې، طبي بــوټي لکه (زنکۍ)، هينجه، خوږه ولي، وړی، پوستکي، کولمې، د قره قل پوستکي، غالۍ او داسې نور.

هرکله چې د يو هېواد د مالدارۍ، کرنې او صنعت پيداوار د هغه هېواد د خلکو اړتياوې پوره نه کړای شي، په داسې وخت کې هغه هېواد اړکېږي چې د اړتيا وړشيان له بهر څخــه وارد کړي. له بهر څخه د اړتيا وړ د دغو شيانو راوړو ته واردات ويل کېږي.

زموږ د هېواد د وارداتو د پام وړ توکي دا دي: غنم، اوړه، کوښې، د برېښنا ســـامان، راډیو، تلویزیون، ټیپ، یخچال او د لېږد وسایل، لکه: الوتکې، موټر، موټرسایکل، بایسیکل او داسې نور. له بده مرغه د وروستیو څو کلنو جګړو او پر له پسې وچکالیو له امله د هېواد د صادراتو اندازه کمه او د هغې پرځای د وارداتو اندازه زیاته شوې چې د هېواد اقتـــصاد یـــې کمزوری کړی دی.

زموږ په هېواد کې د سوله غوښتونکو هېوادونو په مرسته د لنډ مهالې ادارې او انتقالي او اسلامي جمهوري دولت په منځته راتلو سره سوله او امنیت ټینګ شوی دی. غوره ده چې د هېواد د اقتصادي پرمختیا لپاره نورې ښې لارې چارې ولټول شي.

د افغانستان بندرونه:

افغانستان هغه هېواد دی چې سمندرته لار نه لري. د مالونو وړل راوړل یـــې د هغـــو بندرونو له لارې تر سره کېږي چې د هېواد په پولو (سرحدونو) کې پراته دي. هغه محصول چې د سوداګرۍ د مالونو د وړلو راوړلو له لارې لاس ته راځي د دولت له خوا ټولېږي او د دولت لپاره یوه عایداتي سرچینه ګڼل کېږي. د افغانستان مشهور بندرونه په لاندې ډول دي:

۱– د حیرتان بندر، د بلخ په ولایت کې

۲– د تورخم بندر، د ننګرهار په ولایت کې

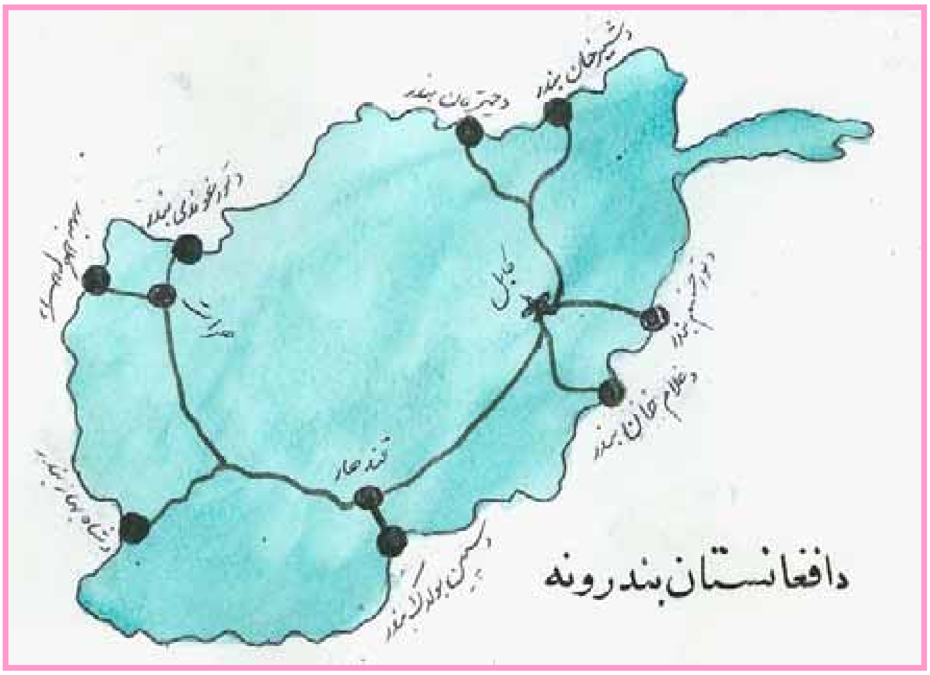

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳− د سپین بولدک بندر، د کندهار په ولایت کې
۴− د اسلام قلعه او تورغنډۍ بندرونه، د هرات په ولایت کې
۵− شیر خان بندر، د کندوز په ولایت کې

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې د لاندې موضوعګانو په هکله یو له بله سره خبرې وکړي.

- صادرات:
- واردات:

بیلګه ییزې پوښتنې:

د سمې پوښتنې په وړاندې د (ص) توری او د ناسمې پوښتنې په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

۱− د افغانستان د صادراتو د پام وړ قلمونه صنعتي توکي تشکیلوي. (   )
۲− هغه شمېر شیان چې خرڅلاو لپاره بهرته لېږل کېږي، صادرات ورته وایي. (   )
۳− هغه شیان چې له بهر څخه هېواد ته راوړل کېږي، صادرات بلل کېږي. (   )
۴− زموږ د هېواد د وارداتو د پام وړ قلمونه د بریښنا سامان آلات، خوراکي توکي او د لېږد رالېږد وسایل تشکیلوي. (   )
۵− د حیرتان بندر د بدخشان په ولایت کې پروت دی. (   )

له ټولګي څخه بهر کار او فعالیت:
زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د صادراتي او وارداتي توکو په هکله یو مطلب ولیکي او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- د استوګنې چاپېریال او طبیعي سرچینې

څلور دېرشم لوست — د افغانستان اقلیم

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

پایښت	دوام
توپیر	فرق
ارتفاع	لوړ والي
سمندر	بحر

موخې:

- د افغانستان له اقلیم سره دې زده کوونکي آشنا شي.
- زده کوونکي دې د نقشې پر مخ د اقلیم له پلوه د هېواد بېلابېلې سیمې یوه له بلې څخه بېلې کړای شي.

- اقلیم د خلکو پر ژوند باندې څه اغېز لري؟
- غرونه او لوړې ژورې د یو هېواد پر اقلیم باندې څه اغېز لري؟
- ستاسې د استوګنې د ځای اوبه او هوا څنګه دي؟

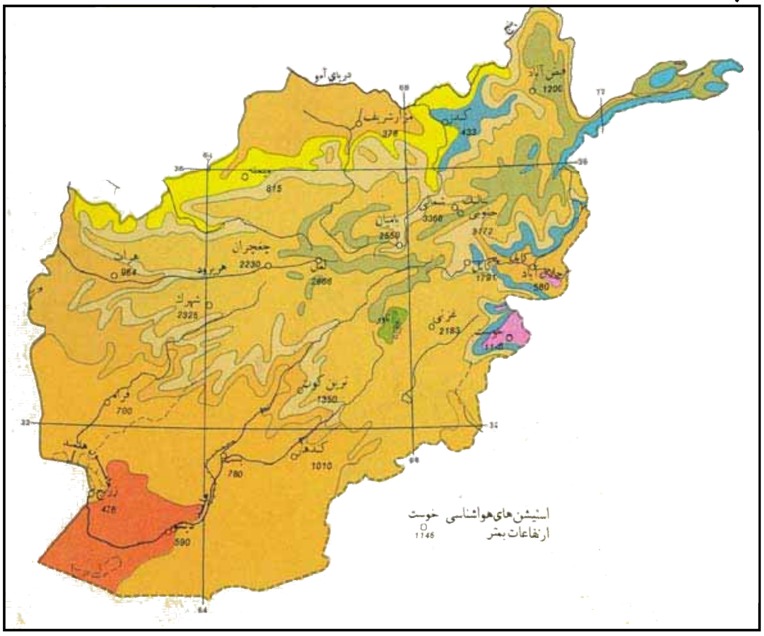

د انسان ټولې هڅې چې د ژوند د پایښت لپاره تر سره کېږي نېغ په نېغه د هغې سیمې د اقلیم تر اغېز لاندې وي.

هغه خواړه چې خورئ یې، هغه اوبه چې څښئ یې، هغه کالي چې د اقلیم له بدلون سره سم یې د ځان د ساتلو لپاره اغوندئ، هغه کور چې ژوند په کې کوئ، هغه ورځني کارونه چې د خپل ژوندانه د پایښت لپاره یې سرته رسوئ، ټول د هغې سیمې د اقلیم تر اغېز لاندې دي چې ژوند په کې کوئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ هېواد په معتدله شمالي سيمه کې پروت دی. اقليم يې په بيلابيلو برخــو کــې لــه سمندرونو څخه د لرې والي، د سمندر له کچې څخه د لوړوالي، د غرونــو د لــوړوالي او ټيټوالي او هغو بادونو له کبله چې د هغې پر خوا لګيږي، يو له بله څخه توپير لــري. ځينــې ښارونه يې لکه: کندهار، جلال آباد او خوست چې په ټيټو اولږو لوړو سيمو کې پراته دي، په اوړي کې يې اقليم تود او په ژمي يې هوا وچه او بې واورې وي. په داسي حال کې چــې د باميان، غزني، کابل، غور او نور ښارونه چې په لوړو کې پراته دي په اوړي کې يې هوا نه سړه او نه توده بلکې معتدله وي او په ژمي کې ساړه او له واورو ډک وي.

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي، هره ډله دې پر ژوند باندې د اقليم د اغېزو په هکله يو له بله سره خبرې وکړي او بيادې نورو ټولګيوالوته ووايي.

بيلګه ييزې پوښتنې:

١– زموږ هېواد افغانستان په کومه اقليمي سيمه کې پروت دی؟

٢– د ځينو سيمو ژمي لکه: کندهار، جلال آباد، او خوست څه ډول هوا لري؟ بيان يې کړئ.

٣– افغانستان کوم ډول اقليم لري؟څرنګوالی يې ووایاست.

له ټولګي څخه بهر کار اوفعاليت:

زده کوونکي دې په دې هکله چې په دې ورروستيو کلونو کې ولې وچکالي زموږ په هېواد کې رامنځته شوه، يو مطلب وليکي او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه دېرشم لوست

د افغانستان کانونه

موخه:

– د افغانستان تر ځمکي لاندې سر چېنو سره دې زده کوونکي اشنا شي.

– آیا افغانستان تر ځمکې لاندې سرچېنوله پلوه یو موړ او شتمن هېواد دی او که څنګه؟

– ویلی شئ چې په افغانستان کې د پام وړ کانونه کوم دي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

فني	هنري او مسلکي، حرفه يي
زیرمه	ذخیره
کان	معدن
په نښه کول	اثباتول، په ګوته کول، موخه نیول

افغانستان تر ځمکې لاندې سرچېنو له پلوه یو موړ او شتمن هېواد دی خو له ډېرو څخه يي تر اوسه پورې په سم او فني ډول ګټه نه ده اخیستل شوی.

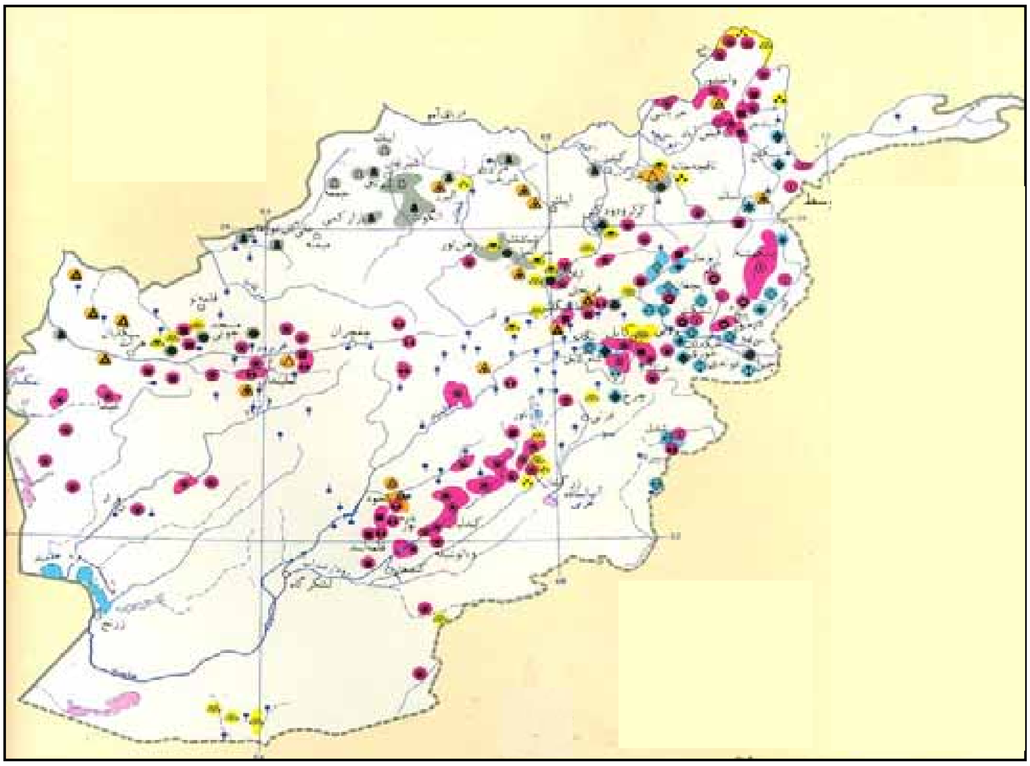

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د يادولو وړ کانو شخه ځينې دا دي: د سرو زرو، سپينو زرو، لاجوردو، زمردو، اوسپنې، جستو، مسو، د ډبرې سکرو، پترولو، طبيعي ګازونو، ګوګړو، ګچو او داسې نور چې يوازې د ډبرې له سکرو، ښکلو کانو او مالګې شخه يې ګټه اخيستل کېږي.

د طبيعي ګاز يا ګيس زېرمې د جوزجان، هرات، فارياب او تخار په ولايتونو کې په نښه شوي دي.

د ډبرو سکاره چې په تودوخه کې ورڅخه کار اخيستل کېږي په کرکر، درهٔ صوف او اشپشته کې دي.

مالګه په تالقان او نمکسار کې لاس ته راځي. همدارنګه ښکلې ډبرې لکه: مر مر، رخام په جاغوري، غزني، کندهار، غوربند، کابل او داسې نورو سيمو کې په ډېره اندازه پيدا کېږي. پترول په هرات، جوزجان، فارياب او کندوز کې په نښه شوي دي.

د ښاغلي ښوونکي تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په باره کې دې سره خبرې وکړي. د خپلې ډلې نظر دې د خپل استازي په مرسته ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

- د ډبرو سکرو اهميت او ارزښت
- د مالګې اهميت او ارزښت

بېلګه ييزې پوښتنې:

۱ – نقشې ته وګورئ او وواياست چې د ډبرو سکاره د هېواد په کومو سيمو کې پيدا کېږي؟

۲ – نقشې ته وګورئ او ووايات چې پترول د هېواد په کومو سيمو کې موندل کېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۳ – ښايسته ډبرې په.................... ،.................. ،.................. کې پيدا کېږي.

۴ – د ډبرو سکاره د هېواد په .... ،...............او................کې دي.

له ټولګي نه بهر کار او فعاليت:

زده کوونکي دې د لويانو په مرسته په دې هکله چې ولې د هېواد ځينې کانونه تر اوسه پورې ناسپړلي پاتې دي، يو مطلب وليکئ او سبا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږدېرشم لوست

د افغانستان ځنگلونه

موخې :
– د هېواد له ځنگلونو سره د زده کوونکو اشنايي.
– زده کوونکي دې د ځنگلونو له ساتلو سره مینه پیدا کړي.

– آیا کله مو له خپل ځان سره پر دې باندې فکر کړی دی چې ځنگلونه زموږ په ژوند کې څه اغېز او څه ارزښت لري؟

له نوو لغتونو سره بلد شئ

استوگنه	اوسیدنه ، ژوند کول
لوټ	چور ، چپاول
څېړۍ	بلوط
لمنځه	ارچه
زمینه	طرحه ، موضوع، متن ، هغه شی چې د هغې پر مخ نقشه رسم شي

ځنگلونه د هر هېواد له ډېرو گټورو او ارزښت لرونکو طبیعي سرچینو څخه شمېرل کېږي.
ځنگل د ځاروېو او الوتونکو د بېلابېلو ډولونو لپاره د پیټېدلو او استوگنې ډېر ښه او مناسب ځای وي. د ځنگل هوا سمه، معتدله، پاکه او په زړه پورې وي. ځنگل د یوې سیمې د اوبو او هوا په بدلون کې غوره اغېز لري.د یوې سیمې هوا پاکه او په زړه پورې کوي.
ځنگلونه زیات اقتصادي ارزښت هم لري چې سربېره پر مېوو یې د ځنگلونو له لرگیو څخه د ودانیو په جوړولو اوهمدارنگه په سوځولوکې هم کار اخیستل کېږي.
د افغانستان د پستې ځنگلونه د بادغیس، سرپل او سمنگان په ولایتونــو او د څېـــړۍ او لمنځې ځنگلونه دکونړ، نورستان، پکتیا، خوست، ننگرهار، لغمان او کاپیسا په ولایتونو کې شته.په هېواد کې د وروستیو جگړو او د لرگیو د قاچاقیانو له خوا په غیر قانوني توگه د هغو د غوځولو له امله اوس ددې ځنگلونو د ونو شمېر مخ په کمېدو دی او ورځ په ورځ زموږ دغه ملي شتمنۍ لوټ کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن د ځنګلونو او طبيعي سرچينو د ساتلو اهميت او ارزښت هر چاته ښکاره دی. له هغو څخــه په سمې ګټې اخيستنې سره کولی شو چې د اقتصادي پر مختياوو زمينه په ځانګړې توګه د لرګيــو او کاغذ جوړولو په صنعت کې برابره کړو. د ځنګلونو ساتنه زموږ د ټولو دنده ده.

زده کوونکي دې د ښاغلي ښوونکي تر نظر لاندې په څو ډلو وويشل شي.
هره ډله دې د لوست غوره مطلبونه په لنډه توګه په ټولګي کې بيان کړي.

بيلګه ييزې پوښتنې:

١. ځنګلونه د يوې سيمې پر اوبو او هوا باندې څه اغېز لري؟
٢. کوم لاملونه زموږ د هېواد د ځنګلونو د له منځه تللو سبب ګرځي؟
٣. د ځنګلونو ساتنه دچا دنده ده؟
٤. ځنګلونه څه ډول اقتصادي سرچينې دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:
زده کوونکي دې د خپلو لويانو په مرسته د ځنګلونو د ګټو او ارزښت په هکله يو مطلب وليکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵– سوله او بشري حقونه

اووه دېرشم لوست **سوله او ژوندون**

موخې:

- زده کوونکي دې د سولې له مفهوم سره څه ناڅه اشنا شي.
- زده کوونکي دې د سولې او جګړې تر منځ توپیر وکړای شي.
- زده کوونکي دې له سولې او هوساینې سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شي

ګواښ	تهدید
بشپړ	پوره ، مکمل، تول
تلفات	له منځه تلل، مړه کېدل
غمیزه	لوی مصیبت ، ناوړه او لویه بده پېښنه

۱– سوله څه ته وايي؟

۲– سوله څه ګټه لري؟

سوله له هغې فضا څخه عبارت ده چې په هغې کې انسان له هېڅ لوري څخه تر ګواښ لاندې نه وي او یا د کوم خطر احساس ونه کړي. په سوله ییزه فضا کې انسان کولای شي ډېـــر ښـــه فکـــر وکړي، زیات او ښه کار وکړي، زیاته زده کړه وکړي او په پای کې ډېر ښه ژوند ولري.

یوازې انسانان نه بلکې ځاروي هم سولې ته اړتیا لري.

زموږ په ګران هېواد افغانستان کې چې څو کاله ویجاړوونکي جګړه روانه وه، نه یـــوازې زیـــات مالي زیانونه یې ورسول، بلکې زیات ځاني تلفات او زیانونه یې هم درلودل. له نیکه مرغه د جرمني د بن د ښار موافقه لیک دغه اوږده غمیزه پای ته ورسوله او بیا یې د نوي سوله ییز ژوند پیلېدل زموږ د ګران هېواد د رنځېدلو خلکو په برخه کړل چې وکړای شي له خپلو انساني حقونو څخه برخمن شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وویشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره تر خبرو اترو وروسته د لاندې مطلبونو په هکله وغږېږي او نور دې په غور سره غوږ کېږدي.

- د سولې ښېګڼې
- دجګړې زیانونه

بېلګه ییزې پوښتنې:

– څه وخت کولای شو خپلې زده کړې په ښه توګه پر مخ بوځو؟

– سوله زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د سولې له ټینګېدو څخه وروسته ستاسې په سیمه کې کوم شیان جوړ او څه ډول کارونه تر سره شوي دي؟ یو مطلب پرې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله څه ډول ټینګولای شو

موخه:

- زده کوونکي باید وپوهیږي چې د سولې د منځته راتلو شرایط څه ډول تیار او برابریږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

اړین	ضروري
عدالت	نیاو، انصاف
وسیله	سبب، واسطه
خوندي	ساتلی، محفوظ
تجاوز	تېری

۱- کوم دولتونه زیات پایښت کولای شي؟

۲- د همیشنۍ سولې د ټینګښت وسیلې اوشرطونه کوم دي؟

سوله او هوسایي د هر انسان د ژوندانه لپاره یو اړین او ضروري کار دی، ځکه چې له همېشنۍ او دوامداره سولې پرته ټولنه پر مختګ او ترقي نه شي کولی.

لاندې ټکي د سولې له پایښت سره زیاته مرسته کولای شي:

- په ټولنه کې د عدالت شتون او موجودیت د همېشنۍ سولې د ټینګښت لپاره ښه وسیله شمېرل کېږي.
- دا تجربه شوې ده کومو دولتونو چې عدالت ټینګ او تامین کړی دی، زیات پایښت یې کړی دی. هغو دولتونو چې ظلم او زور ته مخه کړې ده، ژر له منځه تللي دي.
- د یو داسې نظام شتون چې وکړای شي له کوم توپیر او امتیاز څخه پرته د هېواد د ټولو اوسېدونکو حقونه خوندي وساتي، قوانین پر ټولو باندې یو شان پلي کړای شي او د کار د کار اهل ته وسپاري.
- هر څوک باید خپل او د نورو حقونه وپېژني او د نورو پر حقونو باندې تېری او تجاوز ونه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وویشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې په خپل منځ کې مشوره سره وکړي او وروسته دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولګي کې ووايي.

- عدالت
- ظلم

ښيلګه ييزې پوښتنې:

- لاندې اصطلاحګانې تعريف کړئ؟
  عدالت، نظام
- که چېرې کار د کار اهل ته وسپارل شي، څه ګټه لري؟
- ظلم او بې عدالتي څه ډول پايلې لري؟ په دې هکله په لنډه توګه څرګندونې وکړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د خپلو مشرانو په مرسته د سولې په هکله يو مطلب وليکئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه دېرشم لوست

بشري حقونه

موخې:

- زده کوونکي دې د بشري حقونو له مفهوم سره څه نا څه اشنا شي.
- زده کوونکي دې خپل او د نورو حقونه یو له بله څخه توپیر کړای شي.
- زده کوونکي دې د بشري حقونو درناوی وکړي.

۱– بشري حقونه څه شی دي؟

۲– د بشري حقونو ځانګړنې په څه کې دي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره اشنا شئ.

درناوی	احترام
تمیز	فرق او بېلول
خصوصیات	ځانګړنې
جوخت	پیوست، یوځای
سوغات	تحفه

بشري حقونه له ټولو هغو حقونو څخه عبارت دي چې په انسان پورې د هغه د انسانیت په خاطر اړه پیدا کوي.

د بشري حقونو قانون د استوګنې، ژبې، مذهب، قوم او نژاد په پام کې له نېولو پرته د یو انسان حقونه خوندي کوي او ساتي یې.

که د بشریت د پیدایښت له نظره ورته وګورو ټول انسانان آزاد نړۍ ته راغلي او مساوي او برابر حقونه لري. انسان له حقونو او حقونه له انسان پرته اصلاً هېڅ معنا نه لري. له دې کبله بشري حقونه له انسان سره جوخت منځ ته راغلي دي او د خدای (ج) سوغات دی.

د ملګرو ملتونو د بشر د حقونو په اعلامیه کې چې یو نړیوال ارزښت لري د نړۍ ټول افراد د بشري حقونو په منلو مکلف ګڼل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي د ننه
ډله ييز فعاليت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. وروسته دې د هرې ډلې استازی د لاندې مطلب په اړوند وغږیږي او ښوونکی صاحب دې د دوی نظر اصلاح او بشپړ کړي.

د انسانانو حقونه

بېلګه ييزې پوښتنې:

- حق څه شی دی؟
- بشري حقونه کوم دي؟
- آيا د قومي، ژبني، مذهبي او سيمه ييزو اړيکو له مخې کولی شو يو څوک له بل څخه ښه او اوچت وشمېرو؟
- انساني حقونه څه وخت منځ ته راغلي دي او چا هغه بشر ته ورکړي دي؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت:

د لويانو په مرسته په دې هکله چې تاسې په ټولنه کې څه حقونه لرئ، يو مطلب وليکئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلوېښتم لوست

یو انسان کوم حقونه لري؟

موخې:

- زده کوونکي دې له خپلو او د نورو له حقونو سره څه نا څه اشنا شي.
- زده کوونکي دې د نورو د حقونو درناوی وکړي.

۱- انسان کوم حقونه لري؟

۲- موږ مسلمانان یو پر بل باندې څه حق لرو؟

د قرآن شریف او د بشري حقونو له نړیوالې اعلامیې سره سم که څه هم د یو انسان حقونه زیات دي خو له دې ســره ســره کولای شو د هغو له ډلې څخه په لاندې ډول په ساده او آســانه توګه یې د یو شمېر یادونه وکړو:

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره اشنا شئ.

هڅه	سعی ، کوشش
دنده	وظیفه
سپکې سپورې	بدې، ترخې، نا مناسبه خبــرې او کنځل
ډاګي	پسته رسان

- **مساوات**: د حقونو له پلوه ټول انسانان یو تر بله سره مساوي او برابــر دي. هېڅــوک ددې حق نه لري چې د ژبې، مذهب، سیمې، او داسې نورو له مخې یو پر بل باندې ښه وبلل شي. موږ مسلمانان نه یوازې یو تر بله سره ورونه یو بلکې یو تر بله سره په خلقت کې برابر هم یو.
- **د ژوندانه حق:** د ژوندانه حق د خدای تعالی (ج) ورکړه ده. ټول انسانان باید د خپل ځان او نورو د ژوند کولو د حق په ساتلو کې هڅه او درناوی وکړي. ځکه دغه زموږ د ټولــو انــساني دنده ده. لکه څرنګه چې خپل ژوند راباندې ګران دی د نورو ژوندانه ته هم باید پــه درنــه او د قدر په سترګه وګورو او د نورو ژوندانه ته زیان و نه رسوو.
- **د آزادۍ حق**: آزادي او د هر چا د ځان خوندیتوب د هر انسان حق دی چې بایــد د هغــې درناوی وکړو. هر هغه څه چې خپل ځان ته یې خوښوو، نورو ته یې هم خوښ کړو او حق نه لرو چې د نورو آزادۍ ته زیان ورسوو.
- **د بیان آزادي**: هر انسان حق لري هغه څه چې غواړي په ژبه یې ووایي خو داسې نه چــې د نورو په تاوان وي او د نورو حقونه تر پښو لاندې کړي. د بېلګې په توګه موږ حق نه لرو بل چاته سپکې سپورې ووایو.
- **د کسب او کار د ټاکلو آزادي:** هر څوک حق لري له خپل استعداد او غوښتنې سره ســم کسب او کار ځانته وټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• **د مالکیت حق:** هر څوک د مالکیت حق لري او ددې حق لري چې کور، موټر، مځکــه او داسې نور ولري. موږ مسلمانان باید د نورو د ملکیت درناوی وکړو او د بل چا پر مال بانــدې تېری ونه کړو.

• **د زده کړې حق:** هر څوک حق لري چې زده کړه وکړي. په ښوونځیو او پوهنتونونو کــې خپلــو زده کړوته دوام ورکړي.

• **د پاک چاپېریال د لرلو حق:** هرڅوک حق لري چې په يو پاک او صاف چاپېریال کې ژوند وکړي. حکومت باید په دې هکله له خلکو سره مرسته وکړي.

• **د ګرځېدو او مېشته کېدو حق:** هر څوک کولی شي چې پخپل هېــواد کــې پــه آزاد ډول وګرځي او استوګنه غوره کړي. تاسې کولای شئ په افغانستان کې هر چېرې چــې وغــواړئ، ولاړشئ او هر ځای چې وغواړئ واوسېږئ او د نړۍ هر ګوټ ته مسافرت وکړئ.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي او وروسته دې د هرې ډلې استازی د لاندې موضوعګانو په هکله وغږیږي.

- آیا ډاګټر یا نور دولتي مامورین د دې حق لري چې ستاسې لیک خلاص کړي؟
- آیا سپکې سپورې ویل د بیان آزادي ده؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

- که چېرې يوه فابریکه د ښځو اوبه ناولې کړي، کولی شو د هغې فعالیت بند کړو؟ څرنګه؟
- پولیس څه وخت کولی شي تاسې تلاشي کړي یا مو ولټوي؟
- آیا حکومت ستاسې پاسپورت اخیستی شي؟ ولې؟
- آیا ترافیک ستاسې موټر د تېریدونکو د تېریدو په خاطر درولی شي؟
- د انسان د حقونو نومونه واخلئ.
- آیا د روغتیا وزارت له خوا ګومارل شوي کسان د ناروغۍ د خپرېدو په وخت کې ددې حق لري چې کوچنیان واکسین کړي؟

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library